

UCHWAŁA NR XXIX/363/2020
RADY MIASTA MARKI

z dnia 30 grudnia 2020 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar
Przemocy w Rodzinie dla Miasta Marki na lata 2021-2023.**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 i 1378), art. art. 6 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r. poz. 218 i 956), Rada Miasta Marki działając z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość, zgodnie z art. 15 zzz ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 roku o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1842, 2112, 2123, 2157 i 2255), uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Miasta Marki na lata 2021 – 2023 w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Marki.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2021 r.

Wiceprzewodniczący
Rady Miasta Marki

Andrzej Rostek

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie dla Miasta Marki na lata 2021-2023

„(...)przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności (...)”

PREAMBUŁA do ustawy z dnia 29 lipca 2005 r.
o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r. poz. 218 i 956)

Spis treści

Wstęp	3
1. Informacje ogólne	4
1.1. Spójność programu z dokumentami strategicznymi	5
1.2. Przemoc w rodzinie w teorii.	5
1.3 Mechanizmy przemocy	6
1.4 Klapsy jako forma przemocy fizycznej i psychicznej	10
2. Ewaluacja działań podjętych w latach 2016-2020 w ramach Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie	12
3. Diagnoza problemu przemocy w rodzinie w mieście Marki	14
3.1 Analiza danych	15
3.2 Zasoby instytucjonalne miasta.	39
4. Analiza SWOT	41
5. Adresaci Programu	43
6. Założenia programowe i kierunki działań	43
8. Źródła finansowania	50
7. Monitoring i ewaluacja	50
9. Wykaz skrótów użytych w dokumencie	50

Program będzie realizowany w oparciu o:

- ustawę z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- ustawę z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;
- ustawę z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii;
- ustawę z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej;
- ustawę z dnia 6 czerwca 1997 roku - kodeks karny
- ustawę z dnia 25 lutego 1964 – kodeks rodzinny i opiekuńczy
- ustawę z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich;
- ustawę z dnia 5 czerwca 1998 roku o ochronie zdrowia psychicznego;
- ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji;
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz formularzy „Niebieska Karta”.

Wstęp

Rodzina pełni szereg istotnych funkcji. Jedną z nich odnosi się do potrzeb emocjonalnych człowieka, zaspokajania potrzeby bliskich kontaktów z innymi ludźmi, opartych na serdeczności, zaufaniu, miłości i zrozumieniu. Niestety czasami relacje członków rodzin zostają zaburzone z uwagi na zachowania wykraczające poza zasady moralne i prawne odnoszące się do sfery współżycia społecznego. W celu zapobiegania, przeciwdziałania oraz skutecznej interwencji w sytuacji zdiagnozowania problemu przemocy w rodzinie, istotne staje się przedsięwzięcie szeregu działań, których celem jest zagwarantowanie bezpiecznego i harmonijnego rozwoju człowieka.

Przemoc w rodzinie rozpatrywana jest w kategoriach naruszeń praw człowieka, bowiem stanowi naruszenie praw człowieka do życia, zdrowia, nietykalności cielesnej, a przede wszystkim naruszenie godności ludzkiej. Zaniechanie przez organy państwa ścigania i karania sprawców przemocy w rodzinie lub zaniedbanie tych obowiązków może powodować ograniczenie możliwości realizacji tych praw człowieka¹.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązki w zakresie organizowania pomocy dla osób doznających przemocy. Realizacja tego obowiązku koncentruje się wokół działań ukierunkowanych na

udzielanie pomocy osobom doznającym przemocy, oddziaływanie na sprawców przemocy i podnoszenie świadomości społecznej w zakresie problemu przemocy w rodzinie. To m.in. gminy zostały zobowiązane do tworzenia gminnego systemu przeciwdziałania przemocy, co w praktyce oznacza przede wszystkim prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zapewnienie osobom dotkniętym przemocą miejsc w ośrodkach wsparcia a także tworzenie zespołów interdyscyplinarnych oraz opracowanie i realizację gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Niniejszy dokument stanowi zatem podwaliny mareckiego systemu przeciwdziałania przemocy domowej, wskazuje obszary działań oraz cele, które będą realizowane w latach 2021-2023 w naszej gminie także realizatorów tych działań oraz ich odbiorców.

¹ art. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

1. Informacje ogólne

Problem przemocy w rodzinie jest coraz częściej zauważany. Każdego roku zwiększa się liczba wykrytych jego przypadków. Jest to zjawisko obecne we wszystkich grupach społecznych oraz wszystkich kategoriach wiekowych, często powiązane też z innymi problemami występującymi w danej rodzinie. Ze względu na jego złożoność, jest to zarazem problem, któremu trudno jest przeciwdziałać w pojedynkę, potrzebny jest do tego zintegrowany system działań wielu instytucji i specjalistów.

W ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przyjęto, że przemoc w rodzinie to: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą².”

Żaden człowiek nie powinien być narażony na doznawanie krzywdy ze strony najbliższych mu osób. Ponadto wzorce zachowań, które przejmie poprzez wychowanie w rodzinie borykającej się z problemem przemocy, mogą mieć realny wpływ na jego funkcjonowanie w innych sferach życia, także wówczas, kiedy osiągnie wiek dojrzały. Żeby przeciwdziałać przemocy domowej istotne jest właściwe zdiagnozowanie problemu w danej rodzinie, bo tylko dobra diagnoza będzie niosła ze sobą odpowiednią pomoc. Jest to duże wyzwanie, które stoi przed służbami zajmującymi się niesieniem pomocy osobom borykającym się z problemem przemocy domowej. Ważne jest też podejmowanie działań z zakresu profilaktyki, edukacja społeczeństwa na temat tego, czym jest przemoc domowa, jak się przejawia, jaki ma przebieg oraz skutki i jak się przed nią bronić lub nie dopuszczać do jej eskalacji. Kolejnym ważnym orężem jest podjęcie szybkich działań interwencyjnych oraz takich, które zmierzają do zapewnienia bezpieczeństwa oraz zaspokojenia innych potrzeb osób doznających przemocy. Aby te działania były skuteczne muszą być oparte na współpracy instytucji i służb, które na co dzień pracują z rodziną. Są to służby społeczne, policja, oświata, gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, służba zdrowia, organizacje pozarządowe oraz prokuratura i sądy.

Opracowanie i realizacja Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie jest zadaniem własnym gminy wynikającym z ustawy z dnia 29 lipca 2005r o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Ustawodawca na mocy wspomnianego wyżej aktu prawnego nałożył na gminy obowiązek tworzenia gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w ramach którego funkcjonuje zespół interdyscyplinarny oraz zobowiązał je do opracowania i realizacji gminnego programu przeciwdziałania przemocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie. W związku z tym, że realizacja poprzedniego programu dobiega końca wraz z końcem 2020 r. koniecznym stało się opracowanie programu na kolejne lata.

---

² art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r. poz.218 i 956)

1.1. Spójność programu z dokumentami strategicznymi

Program jest zgodny z założeniami polityki społecznej stanowionymi na szczeblu krajowym i wojewódzkim, jak również odnosi się do obowiązujących dokumentów strategicznych podejmujących problem zapobiegania zjawisku przemocy, tj.:

- Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020,
- Wojewódzkim Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2017-2020
- Powiatowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Powiatu Wołomińskiego na lata 2018-2023.

Jednocześnie przedmiotowy dokument jest komplementarny z następującymi lokalnymi programami uwzględniającymi działania dotyczące polityki społecznej wobec rodzin, realizowanymi przez miasto Marki, tj.:

- Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Marki na lata 2016-2021
- Gminnym Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomani.

1.2. Przemoc w rodzinie w teorii.

Mówiąc o zjawisku przemocy w rodzinie koniecznym jest dobre jego zrozumienie. Istnieje wiele definicji przemocy w rodzinie, dlatego że zjawisko to jest pojęciem złożonym, które można rozpatrywać z punktu widzenia prawa, ale także w aspekcie etycznym, społecznym lub psychologicznym. Profesjonaliści posługują się definicją zawartą w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która największy nacisk kładzie na wymiar psychologiczny- podkreśla krzywdę osób dotkniętych przemocą domową. Przemoc domowa może przybrać różne formy i rodzaje. Dzięki wieloletnim badaniom i analizie zjawiska, udało się wyodrębnić kilka podstawowych formy przemocy w rodzinie, a mianowicie:

- **przemoc fizyczną**, przez którą rozumie się takie zachowania jak: popychanie, szczypanie, poszturchiwanie, uderzanie pięścią, ciskanie przedmiotami, obezwładnianie, drapanie, kopanie, gryzienie, ciągnięcie za włosy, duszenie, wykręcanie rąk, podpalanie i przypalanie, wyrzucanie przez okno, topienie, oblewanie wrzątkiem i substancjami żrącymi, strzelanie, otrucie, ciosy nożem, a także zamykanie, głodzenie, ograniczanie swobody, narażanie na oziębienie ciała, porzucenie w niebezpiecznej okolicy, wyrzucanie z domu, narażanie na niebezpieczeństwo, nieudzielenie pomocy³. Przemoc fizyczna jest najtrudniejsza do ukrycia, bo jej skutki są najbardziej widoczne.
- **przemoc psychiczną (emocjonalną)**, którą określa się jako werbalne lub niewerbalne traktowanie rodziny i krewnych ofiary lub ograniczanie kontaktów z nimi, torturowanie, groźby zastosowania przemocy wobec osoby albo tego, co stanowi jej własność. Przemocą psychiczną jest m.in.: wprawianie w zakłopotanie, ignorowanie uczuć,

---

³ M. Stożek, *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologii, Warszawa 2009, s. 22.

ośmieszanie, wyszydzanie, upokarzanie, grożenie zabójstwem lub użyciem przemocy, zastraszanie, izolowanie, szantażowanie, zmuszanie do pracy, wykorzystywanie materialne, rzucanie przedmiotami, zmuszanie do przyglądania się aktom przemocy, znęcanie się, niszczenie własności osobistej, poniżanie lub zabijanie zwierząt ofiary⁴. Przemoc psychiczna jest najtrudniejsza do udowodnienia.

- **przemoc seksualną** rozumianą jako przedmiotowe traktowanie drugiego człowieka w celu zaspokojenia własnych potrzeb seksualnych⁵. Do tej formy przemocy zaliczają się następujące zachowania: gwałt i inne czynności seksualne, ekshibicjonizm, kazirodztwo, zmuszanie do oglądania pornografii lub przyglądania się stosunkom seksualnym, zmuszanie do nieakceptowanych przez drugą osobę zachowań i praktyk seksualnych lub do prostytucji⁶.
- **przemoc bierną czyli zaniedbanie** rozumiane jako zaniedbania edukacyjne, materialne, emocjonalne, zaniechanie ochrony przed nadużyciami, niezapewnienie opieki zdrowotnej, niezaspokojenie potrzeb związanych z ubiorem i potrzeb żywieniowych⁷.
- **przemoc materialną (ekonomiczną)** czyli uniemożliwienie podjęcia pracy, niszczenie własności, odbieranie zarobionych pieniędzy, ograniczanie dostępu do wspólnych środków finansowych i dóbr materialnych⁸.

Zjawisko przemocy domowej można podzielić także w nieco odmienny sposób, a mianowicie na dwie kategorie:

- **przemoc gorącą** - gwałtowny wybuch tłumionych uczuć, frustracji, złości, wściekłości, powodujący zachowania agresywne, których przyczyny często tkwią zupełnie gdzie indziej np. konflikt w pracy powoduje późniejsze odreagowanie na członkach rodziny. Sprawca tego rodzaju przemocy ma zwykle duże poczucie bezkarności oraz przekonanie o bezradności i bezbronności ofiary⁹.
- **przemoc chłodną**, która przyjmuje postać autorytarnego traktowania dorosłych członków rodziny lub rygorystycznego stylu wychowania dzieci. Sprawca wierzy w słuszność swoich czynów, usprawiedliwia je, w swym zachowaniu jest spokojniejszy lub potrafi bardziej się kontrolować¹⁰.

1.3 Mechanizmy przemocy

Często zastanawiamy się dlaczego ofiary przemocy domowej nie szukają pomocy, usprawiedliwiają jej sprawców, latami tkwią w destrukcyjnych związkach lub też wycofują się z podjętych wcześniej prób odejścia/ukarania sprawcy. Dlatego tak ważne jest bliższe

⁴ Tamże, s. 23.

⁵ K. Michalska, D. Jaszczak - Kuźmińska, *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2007, s. 11.

⁶ M. Stożek, *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologii, Warszawa 2009, s. 22.

⁷ Tamże, s. 22.

⁸ K. Michalska, D. Jaszczak - Kuźmińska, op. cit., s. 10.

⁹ Tamże, s.11.

¹⁰ Tamże, s.12.

przedstawienie mechanizmów przemocy odpowiedzialnych za to, że osoby krzywdzone trwają w związkach ze sprawcami, nie mają siły na zmianę swojej sytuacji, obwiniają się, tracą do siebie szacunek, popadają w depresję, sięgają po alkohol lub środki uspokajające. Mechanizmy te zachodzą poza świadomością ofiar, ale są odpowiedzialne za takie, a nie inne ich zachowania. Zaliczyć do nich należy:

◆ **Cykl przemocy domowej**

Przemoc domowa bardzo rzadko bywa zdarzeniem odosobnionym/jednorazowym- kiedy sprawca raz przekroczył pewną granicę w relacjach z osobą bliską, najprawdopodobniej przekroczy ją ponownie. Przemoc ponadto powtarza się w pewnym charakterystycznym schemacie, który nazwano "cyklem przemocy". Rozpoczyna się on *fazą narastania konfliktu*, osiąga kulminację w *fazie ostrej przemocy* i kończy się *fazą miodowego miesiąca*. W pierwszej fazie cyklu panuje jeszcze względny spokój, ale czuje się narastające napięcie - sprawca jest podenerwowany, łatwo wpada w złość i za taki stan rzeczy odpowiedzialnością obarcza ofiarę, która wszelkimi dostępnymi sposobami próbuje uspokoić sprawcę, wykonywać wszelkie jego polecenia, zaspakając zachcianki. W fazie ostrej przemocy dochodzi w końcu do wybuchu tłumionej złości, eksplozowania napięcia, wybuchu negatywnych emocji, które często są w dużej mierze nieadekwatne i przesadzone względem ich przyczyny. Agresor wyżywa się na najbliższych, niszczy sprzęty, powoduje szkody fizyczne i materialne. W tej fazie ofiary odczuwają przerażenie, bezsilność, złość i szok, najczęściej wtedy decydują się zmienić coś w swojej sytuacji np. wyprowadzić z domu czy wnieść sprawę o rozwód. Całą sytuacją jest też przerażony i zaskoczony sprawca, który po wyładowaniu złości i uspokojeniu się, może obejrzeć skutki swojego wybuchu np. ogrom dokonanych zniszczeń. W konsekwencji tego, agresor stara się naprawić wyrządzone zło i rozpoczyna się ostatnia faza cyklu- faza miodowego miesiąca, w której sprawca próbuje zadośćuczynić ofierze, pokazuje skruchę, usprawiedliwia się, obiecuje poprawę i próbuje nie dopuścić do odejścia najbliższych. Faza ta daje ofierze złudną nadzieję, że skoro teraz jest tak dobrze, to tak będzie już zawsze, że sprawca naprawdę się zmienił i będzie tak miły i kochający do końca życia (najczęściej w tej fazie ofiary wycofują wniesione oskarżenia i sprawy o rozwód licząc na osiągnięcie domowego spokoju). Cykl się zamyka, po to tylko, aby rozpocząć się ponownie. Z każdym nowym cyklem faza miodowego miesiąca jest krótsza i mniej "bajkowa", sprawca uczy się, że nie musi się aż tak bardzo starać, ugruntowuje się u niego poczucie bezkarności.

◆ **Syndrom wyuczonej bezradności**

To zjawisko charakteryzuje się zatrzymaniem działania, poddaniem się. Ofiara jest przekonana, że jakiegokolwiek działanie przez nią podjęte nie wpłynie na zmianę sytuacji. Osoby doznające przemocy biernie znoszą zachowania, które je krzywdzą, mimo, że często uświadamiają sobie, że są one bezprawne, naruszają normy społeczne i ich osobiste prawa. Zaburzeniom ulegają zarówno sfera motywacyjna (brak motywacji i chęci do dalszego

działania), emocjonalna (brak wiary we własne siły, stałe przeżywanie lęku i obniżonego nastroju, apatii, depresji i zmęczenia), jak i poznawcza (nieumiejętność dostrzeżenia sukcesu oraz własnych zasobów, zanik umiejętności poszukiwania innych rozwiązań).

◆ **Zjawisko "prania mózgu".**

Ten mechanizm przemocy charakteryzuje się tym, że sprawca świadomie, systematycznie i celowo oddziałuje na ofiarę, w wyniku czego zmienia ona całkowicie postrzeganie własnej osoby, swoje przekonania i uczucia. Ofiary zyskują przekonanie, że są głupie i niezdolne do niczego, dlatego nie podejmują nowych/trudniejszych działań, jedynie dostosowują się do żądań/wymagań sprawcy. Ofiary odczuwają permanentny lęk i poczucie winy, brak im zdolności fizycznej i psychicznej do stawiania oporu, w sposób bezkrytyczny przyjmują obraz świata kreowany przez agresora. "Pranie mózgu" osiąga się poprzez stosowanie metod takich jak: izolacja (odcinanie ofiary od kontaktów z rodziną, przyjaciółmi i znajomymi, aż do momentu, kiedy jest ona zdana już wyłącznie na sprawcę), poniżanie i degradacja (bombardowanie ofiary fałszywymi informacjami na jej temat, wypominanie jej błędów, poniżających doświadczeń, krytykowanie, ubliżanie), monopolizacja uwagi (sprawca staje się epicentrum świata ofiary, jedynym punktem odniesienia jest to, co myśli, robi i jak się czuje), groźby i demonstracja wszechmocy (sprawca stosuje liczne groźby, część z nich wprowadza w życie, co sprawia, że ofiara nie może przewidzieć co naprawdę się stanie, jest zastraszona i zmuszona do posłuszeństwa), sporadyczne okazywanie pobłażliwości (przypomina fazę miodowego miesiąca, kiedy sprawca na krótki czas staje się "lepszy", a ofiara zyskuje nadzieję, że wszystko może się jeszcze ułożyć, więc podejmuje decyzję o trwaniu w tym związku).

◆ **Zespół stresu pourazowego PTSD.**

PTSD pojawia się często u ofiar takich traumatycznych zdarzeń jak: gwałty, napady, wojny, wypadki drogowe, klęski żywiołowe itp. Zaburzenia lękowe zawsze związane są z sytuacjami, w których jednostka jest narażona na utratę życia lub zdrowia (im intensywniejsza i dłuższa trauma, tym silniejsze zaburzenia). Główne objawy PTSD to drażliwość, zaburzenia snu, wybuchy gniewu, koszmar nocne, powracające natręcznie wspomnienia, złość i czujność.

◆ **Proces wiktylizacji**

Jest to wchodzenie w rolę ofiary, a proces ten składa się z trzech poziomów. Na pierwszym z nich następuje burzenie utrwalonych zachowań, czyli posiadanego obrazu świata, czego konsekwencją jest utrata u ofiary poczucia bezpieczeństwa, uporządkowania życia, utrata zaufania do siebie i innych. Ofiara czuje rozpacz, buntuje się wobec jawnej niesprawiedliwości i krzywdzie, jaka ją spotkała, "wycofuje się" z życia. Na tym etapie ofiara poszukuje pomocy, stara się przerwać zjawisko przemocy. Od tego jaka będzie reakcja innych, proces może postąpić dalej lub się zatrzymać. Jeśli ofiara zyska zrozumienie i otrzyma szybką pomoc, wiktylizacja nie posunie się dalej, ale jeśli otoczenie zignoruje,

poniejszy tragizm sytuacji lub nie da wiary relacjom ofiary albo też okaże się bezradne czy odmówi pomocy, proces osiąga fazę zwaną wtórnym zranieniem. Pod wpływem negatywnych reakcji otoczenia, powtarzających się aktów przemocy oraz coraz mniejszej zdolności radzenia sobie z urazami, osoba doznająca przemocy przestaje się bronić i przystosowuje się do roli ofiary (nabiera przekonania, że będzie ofiarą do końca życia, bo takie jest jej przeznaczenie, odmawia sobie wszelkich praw i przestaje oczekiwać na poprawę sytuacji). W odruchu desperacji może próbować popełnić samobójstwo.

◆ **Syndrom sztokholmski**

Mechanizm pierwszy raz zaobserwowano u ofiar zamachu terrorystycznego, który miał miejsce w Sztokholmie. Ofiary przetrzymywane przez terrorystów i później uwolnione przez policję zaczęły zachowywać się niezrozumiale dla większości obserwatorów- zamiast domagać się ukarania winnych, występowały w ich obronie. Nazwano to zjawiskiem "patologicznej wdzięczności" za to, co oprawca mógł zrobić, ale ostatecznie tego nie uczynił (mógł zabić, a jednak darował życie, więc to tylko dzięki niemu żyją). Podobna sytuacja występuje w odniesieniu do ofiar przemocy domowej, które są wdzięczne agresorom za namiastkę uczucia i chwile spokoju, za drobne przywileje, które czasem otrzymują, a nawet za to, że jeszcze żyją.

◆ **Mechanizm psychologicznej pułapki**

Mechanizm ten charakteryzuje się tym, że osoba doznająca przemocy nie jest w stanie zrezygnować z relacji, w którą tak wiele zainwestowała uczuć, czasu, energii, zapału i nadziei. Tkwi w związku, w którym jest krzywdzona głównie dlatego, że ma nadzieję na poprawę sytuacji. Bierze na siebie część odpowiedzialności za obecną sytuację i stara się jeszcze bardziej, żeby było lepiej (ma poczucie, że to "lepsze jutro" zależy tylko od niej). Im bardziej się stara, tym trudniej jej odejść, bo jej wkład w ten związek każdego dnia jest większy¹¹.

Logicznym jest zatem przyjęcie, że podstawą podejmowania działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest świadomość, że:

1. Priorytetem jest bezpieczeństwo osób doznających przemocy i zatrzymanie przemocy, (bez tego pomoc jest zazwyczaj nieskuteczna);
2. Za przemoc domową odpowiedzialność ponosi osoba stosująca przemoc;
3. Zrozumiałe są wahania i niekonsekwencja w zachowaniu i działaniu osób doświadczających przemocy, bowiem jest to jeden z objawów doznawanej krzywdy oraz konsekwencja doświadczania przemocy.

---

¹¹ K. Michalska, D. Jaszczak - Kuźmińska, *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2007, s. 18-23.

1.4 Klapsy jako forma przemocy fizycznej i psychicznej

Stosowanie kar fizycznych względem dzieci jest jednym z elementów relacji pomiędzy dzieckiem, a rodzicem ugruntowanym przez tradycję, kulturę i prawo. Stawanie się dziecka podmiotem w tej relacji podlegało ewolucji w wielu krajach, a jego karcenie było problemem doniosłym. Niestety wciąż w wielu państwach dyskusja o fizycznym karceniu sprowadza się do demagogii i nie ustępuje się wobec argumentów podnoszonych przez znawców problematyki.

Przez stulecia uważano, że utrzymanie dyscypliny i posłuszeństwo dzieci wobec rodziców jest sprawą priorytetową w wychowaniu, zaś bicie dzieci było niezaprzeczalnym prawem rodziców, z którego dość chętnie korzystali, powołując się na dobro dziecka. Już w starożytności stosowano dotkliwe kary fizyczne, na co zwracali uwagę Platon, Arystoteles czy Seneka, apelując o ich ograniczenie¹². W średniowieczu zaś, popularne było karanie fizyczne za przewinienia w szkole, panował wówczas pogląd, że człowiek, który nie jest bity nie może być dobrze wychowany. Pierwsze sprzeciwy stosowania kar fizycznych zaczęły pojawiać się w epoce renesansu wraz z rozwojem humanizmu. Zaś w XIX wieku coraz więcej państw zaczęło zastanawiać się nad wprowadzeniem prawnych zakazów stosowania kar cielesnych wobec dzieci.

Lata dziewięćdziesiąte przyniosły Polsce intensyfikację działań budowania prawnej i instytucjonalnej ochrony dzieci przed krzywdzeniem i podjęto nawet kilka prób wprowadzenia prawnego zakazu bicia dzieci. Pierwszą już w 1995 roku podczas prac nad senackim projektem zmiany kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, drugą w 2004 roku przy okazji prac nad rządowym projektem ustawy o przeciwdziałaniu przemocy. Zapisy prawnego zakazu bicia dzieci nie zostały zaaprobowane jednak przez sejmową komisję¹³.

Kiedy na szczeblu międzynarodowym zapadały decyzje o zakazie fizycznego karcenia dzieci i to już w 2000 r. w Niemczech, gdzie wówczas w kodeksie cywilnym zapisano, że dzieci mają prawo wychowywać się bez przemocy, a stosowanie kar fizycznych stanowiło przestępstwo ścigane przez prokuratora, kiedy 20 lat temu zakaz taki wprowadzono w Bułgarii, w 2003 roku w Islandii, w 2004 roku w Rumunii na Węgrzech i Ukrainie, w 2005 roku w Grecji, w 2007 roku w Holandii, Portugalii, Hiszpanii, Urugwaju, Wenezueli i Nowej Zelandii, a w 2008 roku na Kostaryce¹⁴, w Polsce toczyły się dyskusje i próby trzeciego już podejścia w 2008 roku do wprowadzenia prawnego zakazu bicia dzieci. Wtedy też prowadzone były kampanie takie jak „Kocham. Nie biję”, „Kocham. Reaguję”. W konsekwencji i tym razem projekt nie otrzymał pozytywnej opinii ze strony Rady Legislacyjnej. Dopiero w lutym 2009 roku został przedstawiony projekt nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw, którym to m.in.

---

¹² R. Krajewski, *Karcenie dzieci perspektywa prawna*, Warszawa 2010, s. 37

¹³ Tamże, s. 118

¹⁴ Tamże, s. 58

zmieniono zapisy w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nadanym w art. 96a w brzmieniu „Osobom wykonującym władzę rodzicielską, opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Zmiany weszły w życie 1 sierpnia 2010 roku.

W czasie publicznej debaty jaka rozgorzała w Polsce w latach 2008-2010 (tuż przed wprowadzeniem do Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci) negatywne skutki stosowania klapsów rozpatrywano w kilku aspektach. Pierwsza kategoria to bezpośrednie skutki fizyczne i psychiczne – ból i cierpienie dziecka, urazy ciała, strach przed rodzicem, odczuwanie winy i wstydu, gniew i poczucie niesprawiedliwości. W drugiej kategorii wskazywano na długofalowy wpływ kar fizycznych na psychikę oraz osobowość dziecka i późniejszego dorosłego. Odroczone w czasie konsekwencje stosowania klapsów to m.in. obniżone poczucie bezpieczeństwa, własnej wartości, pewności siebie, a także skłonność do depresji oraz innych zaburzeń psychicznych. Trzecia kategoria dotyczy skutków behawioralnych w dzieciństwie i dorosłości – nasilenia zachowań, które karanie miało wytlumić lub oszukiwania dorosłych w celu uniknięcia kary, nawyku rozwiązywania konfliktów przez przemoc (w tym również większa skłonności do bicia własnych dzieci). Ostatnia, czwarta, kategoria skutków to zaburzenia w relacjach bitego dziecka z jego rodzicami i innymi osobami po osiągnięciu przez dziecko dorosłości¹⁵.

Negatywnych skutków stosowania kar cielesnych wobec dzieci było tak dużo, że podzielono je na kilka kategorii. Wynika z nich, że uderzając dziecko wywołujemy u niego zarówno ból fizyczny, jak i psychiczny. Skutki stosowania klapsów obciążają psychikę młodego człowieka, wpływają na jego poczucie bezpieczeństwa, poczucia własnej wartości, mogą rozciągnąć się także na całe jego dorosłe życie wywołując różnego rodzaju zaburzenia czy upośledzając jego relacje z innymi ludźmi. Rzadko który rodzic uświadamia sobie fakt, że dzieci wobec których stosuje się kary cielesne czują się niekochane i winne przemocy. Klapsy są przemocą fizyczną, taką samą jak szarpanie za ręce, trzymanie na siłę, szczypanie, karmienie na siłę, ściskanie szyi czy potrząsanie. Należy pamiętać że klapsy nie wychowują, a upokarzają i przede wszystkim niszczą relacje pomiędzy rodzicem, a dzieckiem, a nie umacniają hierarchii. Klapsy modelują zachowania i uczą uzyskiwania pożądanego efektu za pomocą agresji i uczą agresywnego sposobu radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

To, w jaki sposób wychowujemy dzieci, jakich wzorców ich uczymy, jakie wartości im wpajamy, ma bezpośredni wpływ na to jakim będziemy społeczeństwem. Dlatego z całą stanowczością należy podkreślać, że stosowanie kar cielesnych jest przemocą w każdym tego słowa znaczeniu.

---

¹⁵ P. Tomczak, „*Poniżająca przemoc czy wychowawczy klaps? Dyskurs na temat stosowania kar fizycznych wobec dzieci i ich ustawowego zakazu w Polsce*”, Katedra Metod Badania Kultury Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Dziecko Krzywdzone Nr 4, 2017r.

2. Ewaluacja działań podjętych w latach 2016-2020 w ramach Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie

---

W ostatnich latach na terenie naszej gminy realizowany był Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy dla Miasta Marki na lata 2016-2020. W oparciu o założenia i cele programu podejmowane były działania profilaktyczne, działania wspierające osoby doświadczające przemocy, umożliwiono również służbom podnoszenie posiadanych przez nie kwalifikacji. Znaczną część zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wykonał też Zespół Interdyscyplinarny w Markach, a w szczególności powoływane przez niego Grupy Robocze. Poniżej przedstawiono zrealizowane działania z poszczególnych obszarów.

Członkowie grup roboczych

- o opracowywali indywidualny plan pomocy dla rodziny,
- o udzielali kompleksowych informacji o możliwych systemach wsparcia instytucji i organizacji środowiska lokalnego udzielających pomocy w przedmiotowej sprawie (psychologicznej, prawnej, socjalnej),
- o przeprowadzali rozmowy edukacyjne mające na celu podniesienie świadomości w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- o kierowali do Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego działającego przy OPS Marki
- o przekazywali materiały informacyjno – edukacyjne,
- o motywowali do udziału w spotkaniach z psychoterapeutami w Mareckim Punkcie Pomocy Dziecku i Rodzinie;
- o monitorowali sytuację poprzez wizyty pracownika socjalnego, koordynatora grupy roboczej i dzielnicowego w środowisku rodziny, sprawdzając stan bezpieczeństwa,
- o informowali o możliwościach i instytucjach oferujących pomoc dzieciom.

W obszarze profilaktyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

- o konferencja w zakresie przeciwdziałania przemocy "Skuteczność działań samorządu w kontekście profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania przemocy" - 200 osób
- o 2400 broszur i ulotek kampanii "Reaguj na przemoc" (oświata, służba zdrowia, Komisariat Policji, Urząd Miasta,)
- o 4000 ulotek z ofertą Punktu Informacyjno-konsultacyjnego przekazanych instytucjom działającym w obszarze przeciwdziałania przemocy.
- o lokalna kampania "Wolni i bezpieczni" - realizowana w 3 lokalizacjach miasta z dystrybucją 200 sztuk materiałów informacyjno -edukacyjnych,
- o zorganizowanie 5 spotkań środowiska zawodowego oświaty - 20 osób, w ramach kampanii "Przemoc boli" - dystrybucja 1 200 sztuk materiałów informacyjno - edukacyjnych do szkół,

- organizowanie 2 spotkań środowiska zawodowego oświaty - 20 osób, w ramach lokalnej kampanii "Wolni i bezpieczni" - dystrybucja 250 sztuk materiałów informacyjno-edukacyjnych do szkół oraz służby zdrowia,
- prowadzenie Punktu Informacyjno- Konsultacyjnego z poradami psychologa ds. przeciwdziałania przemocy,
- liczba materiałów informacyjno-edukacyjnych o zjawisku przemocy w rodzinie i instytucjach udzielających pomocy – 20 880
- liczba informacji w prasie lokalnej – 3,
- liczba informacji w internecie – 37,
- liczba zrealizowanych projektów obejmujących działania z zakresu profilaktyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie – 10.

W obszarze wspierania osób doświadczających przemocy w rodzinie:

- liczba osób korzystających z proponowanych przez Miasto Marki form pomocy – 370,
- liczba osób korzystających z usług PiK – 216,
- liczba osób korzystających z pomocy w całodobowym Powiatowym Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Zielonce – 12,
- liczba udzielonych porad i konsultacji osobom dotkniętym przemocą przez służby (OPS, ZI, szkoły, GKRPA) – 549,
- liczba udzielonych porad i konsultacji przez Punkt Informacyjno-Konsultacyjny – 339,
- liczba spotkań Zespołu Interdyscyplinarnego – 20,
- liczba spotkań Grup Roboczych Zespołu Interdyscyplinarnego – 342,
- liczba ulotek, broszur, plakatów, informacji w prasie lokalnej i internecie o instytucjach świadczących pomoc osobom doświadczającym przemocy w rodzinie – 2000,
- liczba osób, u których w wyniku uzyskanej pomocy poprawie uległa sytuacja życiowa – 423,
- liczba osób doświadczających przemocy objęta usługami pracy socjalnej- 25.

W obszarze podnoszenia kompetencji służb realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

- liczba szkoleń mających na celu doskonalenie umiejętności osób pracujących w pierwszym kontakcie z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie, jak i stosującymi przemoc – 87,
- liczba osób uczestniczących w szkoleniach – 190.

Dzieci z rodzin, w których zdiagnozowano problem przemocy i prowadzono procedurę „Niebieskie Karty”, były objęte pomocą pedagogów i psychologów szkolnych oraz kierowane były do psychologa dziecięcego w Mareckim Punkcie Pomocy Dziecku i Rodzinie.

Dzieciom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych, w szczególności z rodzin niepełnych i wielodzietnych, z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego udzielana była pomoc w dwóch świetlicach prowadzonych przez organizacje pozarządowe tj. Klub Socjoterapeutyczny Otwarte Serce prowadzony przez Fundację Otwarte Serce i Świetlica Środowiskowa „Chata” prowadzona przez Stowarzyszenie „Razem w Przyszłość”.

Osoby, co do których istniało podejrzenie, że stosowały przemoc w rodzinie, były:

1. edukowane na temat przemocy, psychologicznych i prawnych konsekwencji krzywdzenia swoich bliskich, wskazywano im różne możliwości pomocy,
2. motywowane do udziału w oddziaływaniach korekcyjno–edukacyjnych.
3. motywowane do poddania się leczeniu odwykowemu, kierowane do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
4. kierowane do specjalistów w Mareckim Punkcie Pomocy Dziecku i Rodzinie oraz PiK celem skorzystania z usług prawnika, psychologa, specjalisty terapii uzależnień oraz terapeuty rodzinnego, mediatora,
5. zgłaszane do organów ścigania (zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa).

W ramach oferty wsparcia instytucjonalnego osoby, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą, mają zapewnioną pomoc w formie poradnictwa, konsultacji, terapii oraz grupy wsparcia, a osoby stosujące przemoc mogą korzystać z programów korekcyjno – edukacyjnych oraz terapii.

3. Diagnoza problemu przemocy w rodzinie w mieście Marki

Bardzo trudno jest określić skalę przemocy domowej. Policja, pomoc społeczna i inne instytucje zajmujące się pomaganiem ofiarom przemocy lub ściganiem jej sprawców posiadają wyłącznie dane o ujawnionych jej faktach. Zawsze pozostaje pytanie, jak duża jest liczba niezgłoszonych/nieujawnionych sytuacji, w których dochodzi do przemocy domowej. Mimo to dane statystyczne pochodzące z wyżej wspomnianych instytucji w połączeniu z badaniami opinii publicznej dają pewien obraz opisywanego zjawiska, w tym także szacunkowe jego rozmiary.

Na terenie Miasta Marki przemoc w rodzinie występuje w rodzinach o różnym statusie społecznym i materialnym. W ostatnich latach zauważyć można większą liczbę ujawnionych jej przypadków w rodzinach dobrze sytuowanych, w odniesieniu do ludzi wykształconych, piastujących często ważne stanowiska. To po części obala stereotyp jakoby do przemocy dochodziło wyłącznie w rodzinach o niskim statusie społecznym, w których dodatkowo występuje problem nadużywania alkoholu. Jednak ujawniona przemoc domowa na terenie

Miasta Marki często łączy się z problemem nadużywania alkoholu lub innych środków zmieniających świadomość, występuje też często w połączeniu z chorobami lub zaburzeniami psychicznymi.

3.1 Analiza danych

Ze względu na złożoność problemu oraz jego korelacje z innymi istotnymi problemami społecznymi, należy przyjąć, że jedynie współpraca różnych służb i budowanie lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy domowej zapewnią możliwość skutecznego przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie.

W celu opracowania diagnozy wykorzystano następujące metody i techniki badawcze:

- o **Analiza danych zastanych (desk research)**

Analiza danych zastanych to metoda badań społecznych, która zakłada szczegółową analizę istniejących już i dostępnych danych. W jej wyniku następuje scalanie, przetwarzanie i analiza danych rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł. Analiza danych zastanych zapewnia zdobycie informacji, które można otrzymać drogą analizy opracowań i ekspertyz. Na potrzeby niniejszego dokumentu opieramy się na danych Zespołu Interdyscyplinarnego w Markach, do którego wpływają formularze „Niebieska Karta cz. A” wypełnione przez uprawnione do tego podmioty z terenu całego miasta.

- o **Ankieta CAWI**

Polegała na umieszczeniu kwestionariusza na stronie internetowej miasta i OPS Marki oraz na stronie facebook OPS Marki i była dostępna z poziomu przeglądarki internetowej dla mieszkańców miasta. Uczestnicy badania wypełniali ankietę z poziomu strony www, co zapewniało im pełną anonimowość. Część ankiet przeprowadzana była w wersji papierowej podczas lokalnych imprez takich jak „Konwent Kobiet Szminka 2018” i „Konwent Kobiet Szminka 2019” jak i podczas „Spartakiady Rodzinnej 2019” i pikników plenerowych w 2019r. Łącznie zgromadzono prawidłowo wypełnionych 139 kwestionariuszy.

Diagnostując skalę przemocy w rodzinie na obszarze Gminy Miasto Marki należy odnieść się do danych Zespołu Interdyscyplinarnego dotyczących prowadzenia procedury „Niebieskie Karty”.

Tabela 1. Liczba procedur „Niebieskie Karty” prowadzonych w latach 2017-2019 przez Zespół Interdyscyplinarny w Markach.

ROK	LICZBA NOWYCH NIEBIESKICH KART	LICZBA NIEBIESKICH KART W PROWADZENIU	LICZBA POSIEDZEŃ GRUP ROBOCZYCH	LICZBA POSIEDZEŃ ZESPOŁU INTERDYSCYPLINARNEGO
2017	50	105	111	5
2018	48	76	99	4
2019	48	75	133	4
2020	52	82	165	4

Źródło: dane z Zespołu Interdyscyplinarnego w Markach

Tabela 2. Inicjowanie nowych procedur „Niebieskie Karty” przez poszczególne służby w Markach.

Lata	OPS	Policja	GKRPA	Służba zdrowia	Oświata
2017	9	34	0	0	7
2018	13	29	0	0	6
2019	16	26	1	2	3
Razem lata 2017-2019	38	89	1	2	16

Źródło: dane z Zespołu Interdyscyplinarnego w Markach

W latach 2017-2019 można mówić o pewnej stałej tendencji dotyczącej liczby nowych procedur „Niebieskie Karty”, która w każdym z analizowanych lat utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Ten sam wniosek można sformułować odnosząc się do liczby procedur w prowadzeniu. Wyjątkiem jest tu pierwszy (2017) rok analizy. Najwięcej procedur „Niebieskie Karty” wszczynali przedstawiciele policji, na drugim miejscu pracownicy pomocy społecznej, na trzecim przedstawiciele oświaty. Ochrona zdrowia oraz Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych stanowiły tu odsetek marginalny. Jest to tym bardziej niepokojące, że przemoc domowa, jak zaznaczono wyżej, dość często koreluje z problemem nadużywania alkoholu i innych środków psychoaktywnych oraz chorobami natury psychicznej.

Dane z mareckiego Zespołu Interdyscyplinarnego potwierdzają tendencję krajową. Według danych pochodzących ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2014 r. “Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy 2014 r.” funkcjonariusze Policji w 2014 r. sporządzili 77 808 NK-A (78%), pracownicy pomocy społecznej 13 606 NK-A, co stanowiło 14% wszystkich sporządzonych kart na trzecim miejscu znaleźli się pracownicy oświaty z liczbą 6 358 założonych (6%). Najmniej NK-A zostało założonych przez pracowników ochrony zdrowia 627 (1%) oraz przez Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – 694 (1%).

Tabela 3. Liczba wypełnianych formularzy NK z podziałem na płeć w stosunku do osób doznających przemocy w Markach.

Liczba wszczynanych procedur NK wobec:	2017	2018	2019	RAZEM LATA 2017-2019
kobiet	46 (w tym 5 dzieci)	41 (w tym 6 dzieci)	43 (w tym 4 dzieci)	130 (w tym 15 dzieci)
mężczyzn	4 (w tym 3 dzieci)	7 (w tym 2 dzieci)	6 (w tym 3 dzieci)	17 (w tym 8 dzieci)
RAZEM NK KOBIETY MĘŻCZYŹNI	50	48	49	147 (w tym 22 dzieci)

Źródło: dane z Zespołu Interdyscyplinarnego w Markach

Tabela 4. Liczba wypełnianych formularzy NK z podziałem na płeć w stosunku do osób stosujących przemoc w Markach.

Liczba wszczynanych procedur NK wobec:	2017	2018	2019	RAZEM LATA 2017-2019
kobiet	12	9	6	27
mężczyzn	41	39	43	123
RAZEM NK KOBIETY MĘŻCZYŹNI	53	48	49	150

Źródło: dane z Zespołu Interdyscyplinarnego w Markach

Z przedstawionych danych wynika, że liczba prowadzonych w poszczególnych latach procedur (tych nowych oraz tych kontynuowanych z lat ubiegłych) utrzymuje się na podobnym poziomie. W roku 2017 Zespół Interdyscyplinarny prowadził 105 procedur, liczba ta spadła do 76 w roku 2018 i 75 w roku 2019, ale już w roku 2020 (stan na dzień 15 października) osiągnęła poziom 82 kart.

Osobami doznającymi przemocy domowej są w zdecydowanej większości kobiety (130 przypadków na 147) i dzieci (22 dzieci na 147 osób doznających przemocy), zaś osobami stosującymi przemoc są głównie mężczyźni (123 przypadki na 150).

Dane przedstawione przez Zespół Interdyscyplinarny w Markach są zbliżone do danych ogólnopolskich. Komenda Główna Policji podaje, że w roku 2019 wypełniono łącznie 74 313 formularzy „Niebieska Karta cz. A”, w których wskazano 88 032 osoby doznające przemocy domowej. Wśród nich 65 195 osób stanowiły kobiety, zaś 12 161 osoby małoletnie. Jedynie 10 676 przypadków osób doświadczających przemocy stanowili mężczyźni. Jeśli przyjrzymy

się osobom wskazanym jako stosujące przemoc, to okazuje się, że na 74 910 udokumentowanych przypadków, aż 68 148 stanowili mężczyźni. Według statystyk ogólnokrajowych w zeszłym roku jedynie 6 448 kobiet było podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie, dzieci stanowiły tu zaś odsetek marginalny.

Analiza danych statystycznych, dotyczących naszej gminy, ale także tych ogólnokrajowych jest jednoznaczna- osobami doznającymi przemocy w rodzinie są przede wszystkim kobiety i dzieci, zaś osobami stosującymi przemoc są głównie mężczyźni.

Tabela 5. Liczba wypełnianych formularzy NK przez funkcjonariuszy policji w skali ogólnopolskiej w latach 2017-2019.

Liczba wypełnionych formularzy Niebieska Karta	Dane za 2017 rok	Dane za 2018 rok	Dane za 2019 rok
Ogólna liczba ofiar przemocy w tym:	92 529	88 133	88 032
Kobiet	67 984	65 057	65 195
Mężczyzn	11 030	10 672	10 676
Małoletnich	13 515	12 404	12 161
Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc w tym:	76 206	73 654	74 910
Kobiet	5 878	6 045	6 448
Mężczyzn	70 035	67 306	68 148
Nieletnich	293	303	314
Ogólna liczba podejrzewanych sprawców będących pod wpływem alkoholu w tym:	46 092	43 182	45 583
Kobiety	2 028	1 903	2 126
Mężczyźni	44 037	41 257	40 435
Nieletni	27	22	22
Liczba dzieci umieszczonych w nie zagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, placówka opiekuńcza)	413	427	309

Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

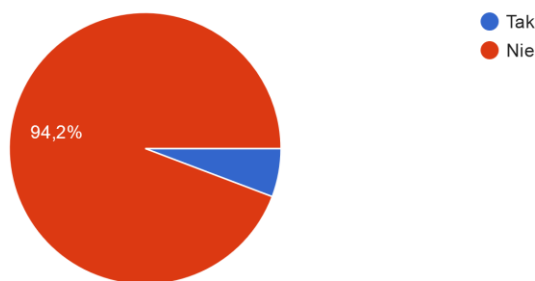
W 2017 roku funkcjonariusze policji rozpoczęli 75 662 procedur „Niebieskie Karty” (w tym 61 980 wszczynających procedurę i 13 682 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury). W 2018 roku było to 73 153 (w tym 59 829 wszczynających procedurę i 13 324 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury), zaś w 2019 roku funkcjonariusze policji rozpoczęli 74 313 procedury „Niebieskich Kart” (w tym 61 076 wszczynających procedurę i 13 237 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)

Diagnoza problemu przemocy w rodzinie w Mieście Marki została przeprowadzona na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Markach, realizowanych w okresie od grudnia 2019 r. do listopada 2020 r. Głównym celem badania było określenie postaw rodzicielskich względem stosowania kar wobec dzieci, oszacowanie skali występowania zjawiska przemocy w mieście Marki oraz wpływu płci na występowanie przemocy w rodzinie. Wyniki ankiet prezentujemy poniżej.

Wykres 1.

Czy zgadza się Pani/Pan ze zdaniem, że przemoc występuje jedynie w środowiskach o niższym statusie społecznym?

139 odpowiedzi

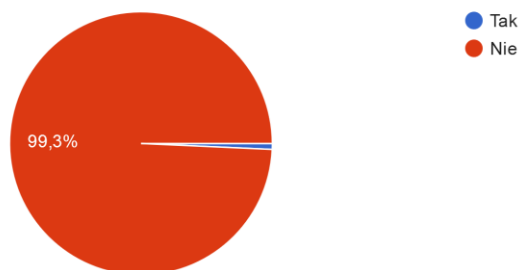
W pierwszym pytaniu respondenci zostali poproszeni o wyrażenie opinii dot. korelacji występowania zjawiska przemocy z niższym statusem społecznym. Status społeczny to położenie jednostki w hierarchii grupy społecznej, wyznaczające pełnioną przez nią rolę społeczną. Pozycję społeczną wyznaczają lub wzmacniają takie atrybuty jak wykształcenie, zawód, dochód, styl życia. W ten sposób kształtuje się prestiż społeczny, rozumiany jako pozycja w hierarchii społecznej uznawana z punktu widzenia autorytetu, wpływu i poważania społecznego określonej jednostki. Badania Kantar Polska „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” z września 2019 roku wykonane na zamówienie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dowodzą, że bycie sprawcą nie jest powiązane z wiekiem, wykształceniem, wielkością miejsca zamieszkania, czy też sytuacją zawodową lub zdrowotną. Jeśli chodzi o ocenę sytuacji materialnej to rzeczywiście wraz z pogorszeniem sytuacji materialnej rośnie udział osób, które kiedykolwiek stosowały przemoc. Jeśli chodzi o stan cywilny, większy udział sprawców jest wśród rozwodników (37%). Przemoc mogła więc przyczynić się do rozpadu małżeństwa. Potwierdzają to również obserwacje związane z doświadczeniami i charakterystyką osób, które doznały przemocy.

Ankietowani mieszkańcy Miasta Marki w przeważającej większości (94,2%) uważają, że nasilenie występowania przemocy w rodzinie nie jest skorelowane z niskim statusem społecznym, sądząc prawdopodobnie, że przemoc może dotyczyć rodzin o różnej pozycji społecznej i że jej występowanie lub nasilenie zależne jest od innych czynników.

Wykres 2.

Czy zgadza się Pani/Pan ze zdaniem, że mężczyzna ma prawo uderzyć kobietę, gdy kobieta mu się sprzeciwi?

139 odpowiedzi

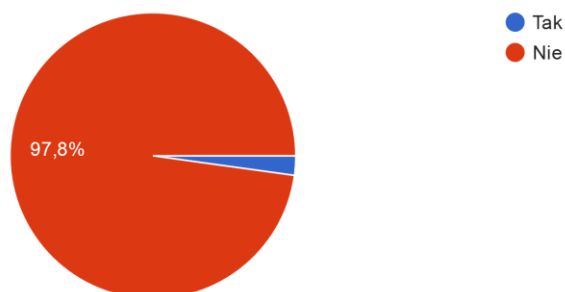

Mieszkańcy Miasta Marki zdecydowanie sprzeciwiają się stosowaniu przemocy fizycznej wobec kobiet. Ponad 99% z nich uważa, że nic nie usprawiedliwia przemocy fizycznej mężczyzn wobec kobiet. Badania sondażowe CBOS, którego wyniki przedstawiono w raporcie „Przemoc i konflikty w domu” w 2019 roku pokazują, że Polacy w ogóle w zdecydowanej większości nie akceptują używania przemocy fizycznej w związku. Ogromna większość badanych przez CBOS (88%) całkowicie potępia stosowanie przemocy wobec kobiet, choć 8% uważa, że stosowanie jej wobec nich w pewnych okolicznościach może być usprawiedliwione. Pewne znaczenie w tym kontekście odgrywają wykształcenie i ocena własnych warunków materialnych. Generalnie badani lepiej wykształceni, bardziej zadowoleni z sytuacji materialnej swoich gospodarstw domowych częściej potępiają stosowanie przemocy w związku.

Wykres 3.

Czy zgadza się Pani/Pan ze stwierdzeniem, że o przemocy nie powinno mówić się na zewnątrz i samemu rozwiązywać problemy w myśl przysłowia "brudy pierze się we własnym domu"?

137 odpowiedzi

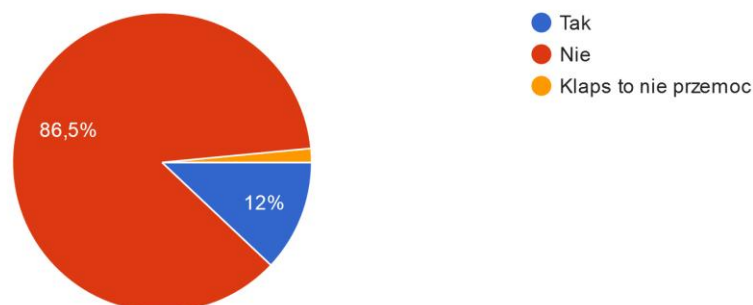

Blisko 98 % badanych nie zgadza się ze stwierdzeniem, że przemoc występująca w rodzinie jest jej prywatną sprawą. Wydaje się, że badani mieszkańcy Miasta Marki nie podzielają tego stereotypu, co jest o tyle istotne, że stereotyp ten sprzyja przemocy, usprawiedliwia ją i postuluje powstrzymanie się od reakcji osób z zewnątrz. Przekonanie, że „brudy pierze się we własnym domu” nakazuje trzymanie spraw rodzinnych w tajemnicy przed obcymi, dodatkowo czyniąc z tego cnotę godną pochwały. Zamyka dom przed ingerencją z zewnątrz. Jest to jeden z najpowszechniejszych hamulców powstrzymujących reakcję osoby doznającej przemocy i innych ludzi, np. sąsiadów.

Wykres 4.

Czy zgadza się Pani/Pan ze zdaniem, że można karać dzieci dając klapsy?

133 odpowiedzi

Zdecydowana większość, gdyż aż 86,5% mieszkańców, Marek uznała klapsy za niewłaściwą metodę karania dzieci. Odnosząc się do 13,5% osób biorących udział w badaniu, którzy nie podzielali takiej opinii, należy dostrzec brak zgodności w ocenie tej formy karania dzieci, tj. 12% mieszkańców Marek akceptowała wymierzanie dzieciom klapsów, a 1,5% badanych uważa wręcz, że klaps to nie przemoc.

W Polsce zdecydowana większość matek i ojców uważa bicie dzieci za złe i niepotrzebne. Jednak spora ich część przeżywa wstrząs, kiedy odkrywa, że jest zdolna uderzyć dziecko. Bardzo często dorośli uruchamiają wtedy mechanizm racjonalizacji dowodząc, że „klaps” nie oznacza bicia dziecka i że to nie jest przejaw stosowania przemocy dorosłego wobec dziecka tylko środek wychowawczy. Badania sondażowe CBOS, którego wyniki przedstawiono w raporcie „Przemoc domowa wobec dzieci” w 2019 roku pokazują, że o ile zgadzamy się, że dorosłych bić nie wolno, o tyle wciąż istnieje przyzwolenie na bicie dzieci.

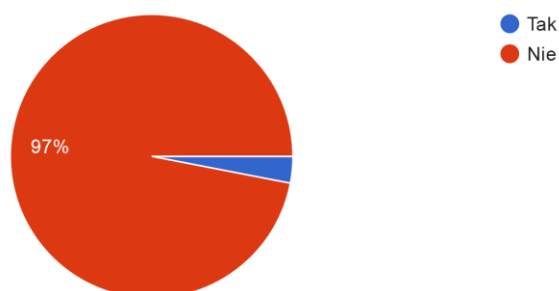
W komunikacie z badań CBOS Nr 49/2019 czytamy: „W ciągu ostatnich siedmiu lat umocniła się dezaprobatą wobec fizycznego karania dzieci. Nie tylko więcej osób niż w roku 2012 uważa, że nie powinno się stosować wobec nich kar cielesnych (wzrost o 10 punktów procentowych, do 61%), ale także częściej sprzeciw wywołuje dawanie zarówno lania (wzrost z 61% do 70%), jak i klapsów (wzrost z 25% do 37%). Adekwatnie zmniejszyły się odsetki dorosłych dopuszczających kary fizyczne (34%, spadek o 11 punktów), zgadzających się z opiniami, że lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło (25%, spadek o 9 punktów) oraz że są

sytuacje, w których trzeba dać dziecku klapsa (61%, spadek o 12 punktów). O ile większość Polaków nie aprobuje zatem kar cielesnych, zwłaszcza mocniejszego bicia (łania), o tyle nadal, choć rzadziej niż przed laty, przyzwala się na ogół na karcenie poprzez klapsy.”

Wykres 5.

Czy zgadza się Pani/Pan, że gwałt w małżeństwie nie istnieje?

132 odpowiedzi

Tylko (lub aż) 3% badanych mieszkańców Miasta Marki uważa, że nie można uznać za gwałt wymuszenia współżycia seksualnego siłą, jeśli do kontaktu doszło pomiędzy małżonkami.

Z badań KANTAR Polska „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” z września 2019 roku wynika, że ze stwierdzeniem „Gwałt w małżeństwie nie istnieje” zgadza się 11% mężczyzn i 6% kobiet.

Gwałt w małżeństwie to termin opisujący przemoc seksualną wobec kobiety lub mężczyzny, której sprawcą jest mąż lub były mąż, albo żona lub była żona. Do gwałtu może dojść przy użyciu siły fizycznej, groźby użycia siły wobec ofiary czy osób trzecich (np. dzieci), w wyniku wcześniejszych aktów przemocy ze strony sprawcy, które powodują, że ofiara ma realne powody, żeby bać się odmówić. Żona doświadcza gwałtu ze strony męża nie tylko wtedy, gdy seks poprzedza awantura i przemoc fizyczna, w wyniku której kobieta traci możliwość obrony. Gwałtem jest także taka sytuacja, w której kobieta zgadza się na współżycie ze strachu przed konsekwencjami własnej odmowy.

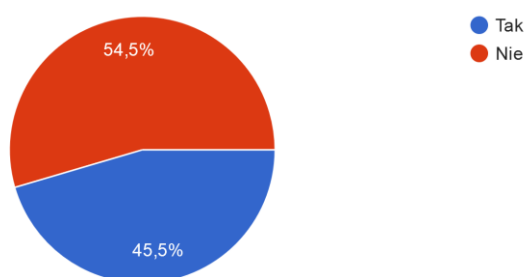
Stereotypowy pogląd głosi, że jeśli kobieta raz powiedziała „tak”, nie ma już prawa powiedzieć „nie”, a zatem jest „zobowiązana” do seksu z mężczyzną, który jest/był jej partnerem. Gwałt w małżeństwie to bardzo trudny problem, bo odbywa się w przestrzeni zapewniającej praktycznie absolutną bezkarność gwałticiela. Wiele kobiet nie ma świadomości, że doświadcza gwałtu ze strony męża, ponieważ uważa seks za swój obowiązek. Inne natomiast mają taką świadomość, ale nie zgłaszają się na policję w obawie, że nie uda im się dowieść swoich praw. Bardzo ostrożne szacunki sugerują, że 14% zamężnych kobiet doświadczyło gwałtu ze strony męża¹⁶. Przepięstwo gwałtu w małżeństwie, poza ekstremalnymi sytuacjami przemocy, w praktyce nigdy nie jest zgłaszane przez kobiety.

¹⁶ E. Kaschack, *Nowa psychologia kobiety*, Sopot 1996

Poza wstydem i lękiem przed wtórną wiktyimizacją ze strony służb pomocowych, powodem jest wciąż żywe przekonanie społeczne, że seks w małżeństwie jest obowiązkiem kobiety. Oznacza to, że partner ma prawo domagać się współżycia i wiele kobiet nie widzi w tym nadużycia¹⁷.

Wykres 6.

Czy zna Pani/Pan przypadki występowania przemocy w rodzinie zamieszkałej na terenie miasta Marki?
132 odpowiedzi

Blisko połowa ankietowanych mieszkańców Miasta Marki zna rodziny borykające się z problemem przemocy w rodzinie. Nie posiada takiej wiedzy 54,5 % ankietowanych.

Z badania TNS OBOP z 2007 roku wynika, że znaczny odsetek, bo prawie dwie trzecie (64%) Polaków zna w swoim otoczeniu, sąsiedztwie takie rodziny, o których słyszeli lub wiedzą, że dochodzi w nich do różnych form przemocy. Wśród znanych sobie rodzin, najczęściej badani dostrzegają występowanie przemocy psychicznej (52% respondentów stwierdziło, że znają takie rodziny, w których dochodzi do przemocy psychicznej) oraz fizycznej (44%). Przypadki przemocy ekonomicznej (26%) oraz w szczególności seksualnej (9%) znane są mniejszej liczbie ankietowanych.

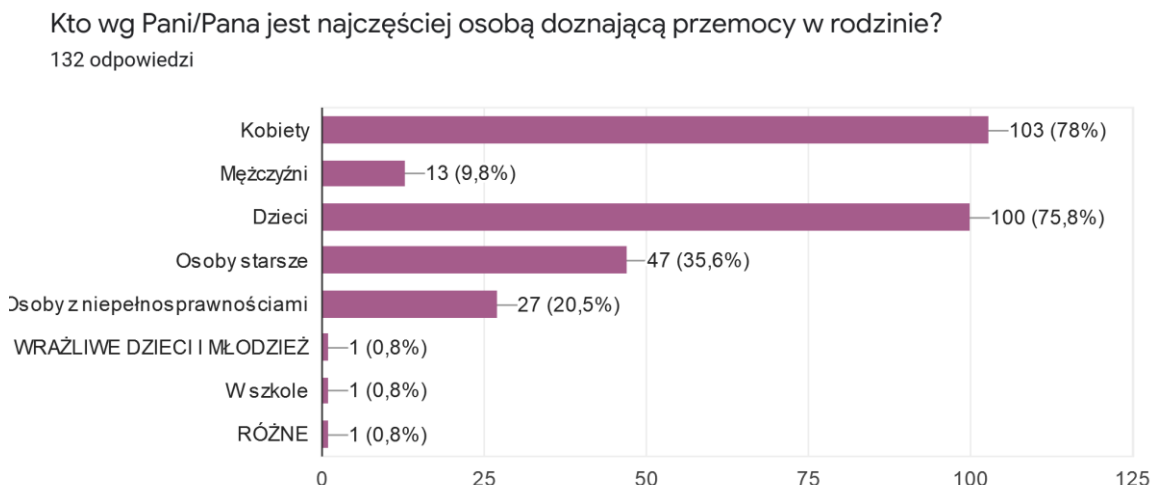
Przywołując badania KANTAR Polska z 2019 roku według ankietowanych najbardziej rozpowszechniona jest również przemoc psychiczna. 9% osób (a więc co jedenasta) sądzi, że dotyczy niemal każdego gospodarstwa domowego, a kolejne 25% jest zdania, że dotyczy dużej części tj. ponad połowy. Z drugiej strony, co dziesiąta osoba uważa, że jest to zjawisko, które występuje bardzo rzadko (8%) lub wcale (2%). Jeśli chodzi o przemoc fizyczną, to w jej przypadku jako zjawisko co najmniej częste postrzega ją 24% ankietowanych, a jako bardzo rzadkie lub w ogóle nie występujące 15%. W przypadku przemocy ekonomicznej i seksualnej bardzo wiele osób uchyla się od odpowiedzi dotyczącej skali ich występowania i wybiera kategorię „trudno powiedzieć” (odpowiednio 19% i 24%). Świadczy to o tym, że są to formy przemocy najmniej przez społeczeństwo rozumiane oraz związane z największym tabu. Jeśli chodzi o przemoc ekonomiczną, to ludzie, którzy uważają ją za zjawisko co najmniej częste

¹⁷ J. Piotrowska i A. Synakiewicz (red.) *Dość milczenia. Przemoc seksualna wobec kobiet i problem gwałtu w Polsce*, Fundacja Feminoteka, Warszawa 2011

(17%) równoważą się z tymi, którzy sądzą, że jest to problem marginalny lub żaden (18%). Inaczej jest w przypadku przemocy seksualnej. Za problem dotyczący większości rodzin uważa ją 9% osób. Z drugiej strony 3% respondentów uważa, że zjawisko to w ogóle nie występuje, a 26% ma poczucie, że dotyczy nielicznej grupy rodzin.

Wykres 7.

Według mieszkańców Miasta Marki, którzy wypełnili ankietę, osobami które najczęściej doświadczają przemocy w rodzinie były kobiety (78% wskazań) i dzieci (75,8% wskazań). Wiele osób wskazało również, że są to osoby w podeszłym wieku (35,6% ankietowanych zwróciło na to uwagę) oraz osoby borykające się z różnymi niesprawnościami (20,5% wskazań). Według osób badanych, mężczyźni również doświadczają przemocy ze strony bliskich. Wskazało tak 10% osób badanych.

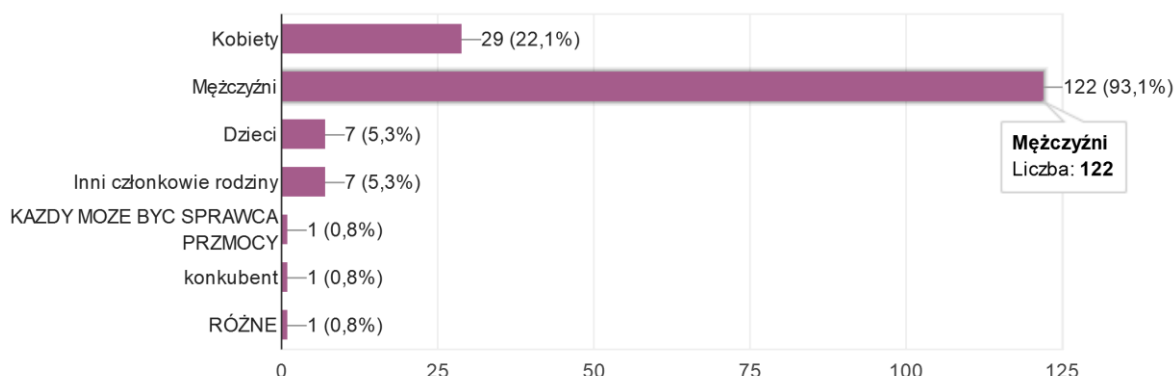
Każdego roku w Polsce według oficjalnych statystyk blisko 90 tys. osób doznaje różnych form przemocy w rodzinie. Biorąc pod uwagę, że wiele przypadków nigdy nie jest zgłaszanych, możemy uznać, że to minimum 90 tys. Według policyjnych statystyk ponad 70 proc. ofiar to kobiety. Eksperci uważają, że przemoc w rodzinie jest w naszym kraju zjawiskiem częstym i w dużym stopniu niedoszacowanym.

Według raportu z badań Małopolskiego Obserwatorium Polityki Społecznej, Kraków 2011 „Przemoc w rodzinie w opinii Małopolan”, kiedykolwiek, jakiegokolwiek formy przemocy od członka rodziny doświadczył więcej niż co trzeci Polak (36%). Co piąty Polak (20%) – wedle uzyskanych deklaracji – był sprawcą przemocy wobec członków swojego gospodarstwa domowego. Ogólnie ponad dwie piąte (42%) Polaków zamieszkuje lub zamieszkiwało w gospodarstwie domowym, w którym dochodziło do przemocy.

Wykres 8.

Kto wg Pani/Pana jest najczęściej osobą stosującą przemoc w rodzinie?

131 odpowiedzi

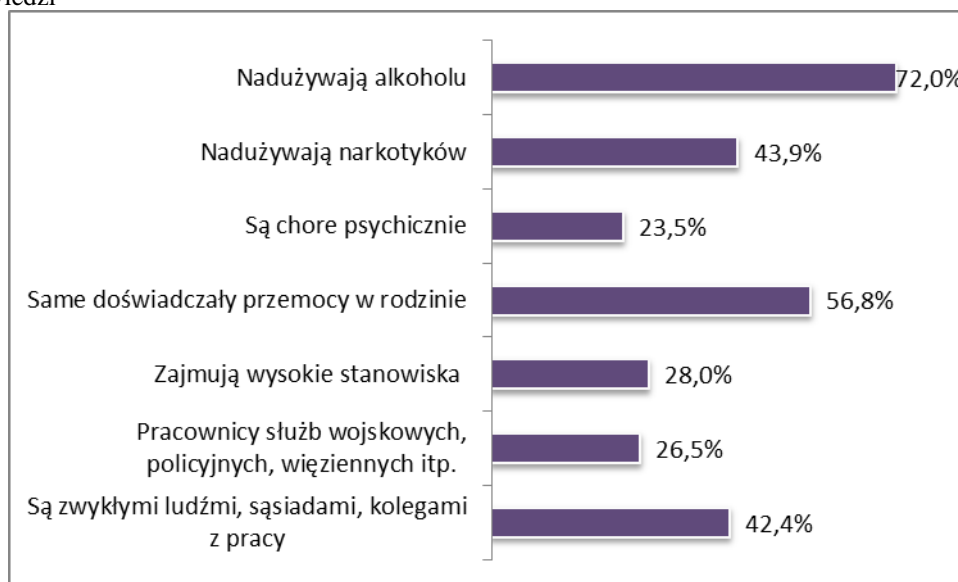

Według osób, które zgodziły się udzielić odpowiedzi na nasze pytania ankietowe, osobą stosującą przemoc w rodzinie najczęściej jest mężczyzna. Odpowiedziało tak 93 % badanych. Według 22% osób ankietowanych osobą stosującą przemoc w rodzinie bywa też kobieta. Zdarza się także – twierdzą badani, że osobą odpowiedzialną za stosowanie przemocy w rodzinie jest dziecko 5,3% wskazań) lub inny członek rodziny (5,3% wskazań).

Wykres 9.

Sprawcą przemocy w rodzinie są najczęściej osoby, które:

132 odpowiedzi

W opinii respondentów osoby, które stosują przemoc w rodzinie bardzo często nadużywają alkoholu (opinia 72% badanych) lub używają narkotyków (blisko 44 % wskazań). Niemal co czwarta osoba ankietowana uważała, że duży wpływ na zachowania agresywne ma doświadczenie kryzysu psychicznego. Krótko mówiąc – osoby cierpiące na zaburzenia psychiczne są bardziej skłonne stosować przemoc (tak wskazało 23,5% badanych). Badani

dostrzegli też duży związek pomiędzy byciem osobą doświadczającą przemocy ze strony bliskich w dzieciństwie a byciem osobą stosującą przemoc w życiu dorosłym. Uważa tak ponad połowa badanych (56,8% wskazań). Badani zwrócili następnie uwagę, że powodem stosowania przemocy wobec bliskich może być silny, przewlekły stres doświadczany przez członka rodziny w życiu zawodowym. Stąd wskazanie, że często osoby stosujące przemoc to osoby zajmujące wysokie stanowisko zawodowe (28% wskazań) lub pełniące służbę mundurową jako pracownicy służb wojskowych, policyjnych, więziennych itp. (26,5% wskazań). Respondenci stwierdzili ponadto, że sprawcami przemocy w rodzinie są zwykli ludzie, sąsiedzi, koledzy z pracy (42,4% wskazań).

Niespełna procent badanych uważa, że bycie sprawcą przemocy nie odnosi się do żadnych szczególnych atrybutów, a zatem sprawcą przemocy w pewnych „sprzyjających” okolicznościach może stać się każdy. Tezę tę mógłby zapewne potwierdzić profesor Philip Zimbardo, twórca teorii „Efekt Lucyfera”, która gdy ją ogłosił, zaskoczyła wszystkich. Przeczyła bowiem powszechnemu przekonaniu, że dobre jednostki nigdy nie ulegają presji złego otoczenia.

Według wspomnianego kilkakrotnie raportu KANTAR Polska „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” z września 2019 roku bycie sprawcą nie jest powiązane z wiekiem, wykształceniem, wielkością miejsca zamieszkania, czy też sytuacją zawodową lub zdrowotną. To, co na pewno ma znaczenie w kontekście bycia sprawcą przemocy i częstotliwości jej stosowania, to przede wszystkim bycie samemu osobą doznającą przemocy w rodzinie (także w dzieciństwie) oraz przebywanie w otoczeniu, w którym występuje przemoc. Wśród ogółu badanych przez KANTAR Polska do bycia sprawcą przyznało się 30% osób, analogiczny odsetek ogólnie wśród osób doznających przemocy wyniósł 44%, wśród tych, którzy doświadczyli 3 lub 4 typów przemocy już 59%. Wśród tych, którzy obserwują w otoczeniu 3 lub 4 typy przemocy, do bycia sprawcą przyznaje się 48% osób. To samo wpływa również na intensywność stosowania przemocy tj. im większe ma się doświadczenie jako osoba doznająca przemocy oraz im większy jest zakres obserwowanej w otoczeniu przemocy, tym częściej sprawca ją stosuje. Oznacza to, że przemoc jest zjawiskiem, które się reprodukuje. Dodatkowo specjaliści zwrócili również uwagę na inne potencjalne wspólne charakterystyki sprawców tj. np. ich potrzebę władzy i kontroli, poczucie bezkarności, czy też brak zrozumienia swojej winy.

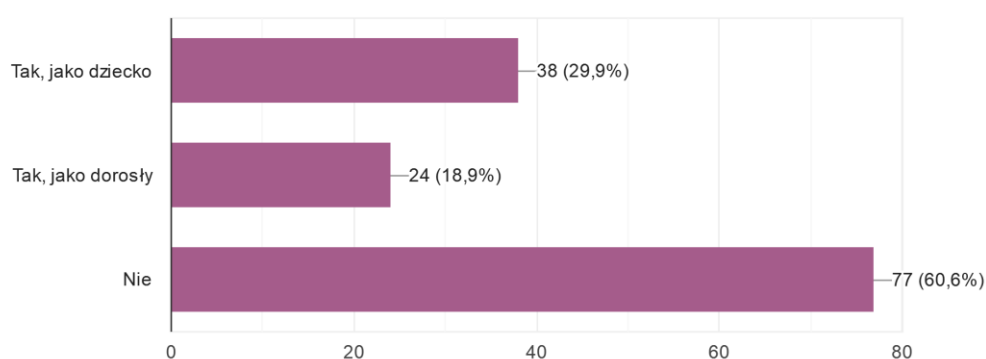
W badaniu KANTAR Polska sprawdzano również, jaki związek ze stosowaniem przemocy ma używanie alkoholu i narkotyków. Okazało się, że w relacji osób stosujących przemoc alkohol ma mniejsze znaczenie niż wynika to z danych pozyskanych od osób doznających przemocy w rodzinie, a także ze statystyk policyjnych. W odniesieniu do ostatnich przypadków stosowania przemocy sprawcy przyznają, że byli pod wpływem alkoholu w 17% przypadków przemocy seksualnej, po 16% przemocy ekonomicznej i psychicznej oraz 11% przemocy fizycznej. Wśród osób doznających różnych typów przemocy około 40% twierdziło, że sprawcy byli pod wpływem alkoholu. Jeśli chodzi o narkotyki lub inne

substancje odurzające, sprawcy w niewielkim zakresie przyznają, że byli pod ich wpływem w trakcie ostatniego przypadku zastosowania przemocy – od 1% w odniesieniu do przemocy psychicznej do 5% w przypadku przemocy seksualnej. Badania wykazały, że alkohol często współwystępuje ze zjawiskiem przemocy w rodzinie nie jest natomiast przyczyną tej przemocy (przede wszystkim w rozumieniu przemocy fizycznej). Z drugiej strony, gdy występuje problem alkoholowy, to zdaniem niektórych występowanie przemocy psychicznej jest nieuniknione –alkoholizm dotyka nie tylko osobę uzależnioną, ale również jego rodzinę i najbliższe otoczenie.

Wykres 10.

Czy był/a Pan/i osobą doznającą przemocy w rodzinie?

127 odpowiedzi

Ponad 50% badanych osób przyznało, że osobiście doświadczyło przemocy w dzieciństwie lub będąc już osoba dorosłą. Część z nich przyznała, że doświadczyła przemocy zarówno w dzieciństwie jak i w dorosłości.

Z badania KANTAR Polska „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” wynika, że co trzeci respondent (33%) wskazuje że w dzieciństwie doświadczał przemocy fizycznej. Tyle samo Polaków przyznaje, że doznawało przemocy psychicznej, emocjonalnej. Rzadziej respondenci przyznają się do doświadczeń z okresu dzieciństwa związanych z przemocą ekonomiczną, a najrzadziej –z seksualną.

Przemoc doświadczana w dzieciństwie jest czynnikiem sprzyjającym doświadczaniu i stosowaniu przemocy w dorosłym życiu. Takie doświadczenia powodują, że pewne zachowania traktujemy jako normalne, nie umiemy inaczej rozwiązywać konfliktów.

Przemoc wobec dzieci może przyjmować różne formy. Często przez brak odpowiedniej wiedzy, nie wszyscy mogą utożsamiać dane zachowania z zachowaniami przemocowymi. Najczęściej występującym doświadczeniem z dzieciństwa było stałe narzucanie swojego zdania, wydawanie rozkazów, które zostało dostrzeżone przez co trzeciego badanego (32%) w swoim dzieciństwie. Bicie, szarpanie czy popychanie zdarzyło się w domach 29% Polaków. Nieco rzadziej Polacy doświadczały w dzieciństwie obrażania, obrzucania wyzwiskami, grożenia (24%) oraz zakazów kontaktów z innymi osobami, które zostało wskazane przez co piątego respondenta (22%). W podobnym stopniu Polacy przyznają, że w ich latach

dziecięcych ktoś z ich bliskich ich ośmieszał wobec innych (19%). Najrzadziej wskazywane są: głodzenie i straszenie (8%), zmuszanie do robienia rzeczy, które są poniżające (5%) oraz zamykanie w komórce lub w łazience na dłuższy czas – takie doświadczenia ma czterech na stu respondentów (4%). Te same badania dowodzą, że ponad połowa Polaków (57%) twierdzi, że w ich życiu zdarzyło się, że doświadczyli jakiejś formy przemocy w rodzinie, przy czym mogło to być zarówno niedawno, jak i wiele lat temu. Najpowszechniejsza jest przemoc psychiczna – takie doświadczenie deklaruje 53% badanych. Co czwartego Polaka (23%) dotknęła kiedykolwiek w rodzinie przemoc fizyczna, zaś 6% badanych doświadczyło jej wielokrotnie, 13% przyznało, że dotyczy ich przemoc ekonomiczna, a 5%, że seksualna.

W kolejnym pytaniu respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie: „Czy gdyby w Pani/Pana bliższej rodzinie doszło do przemocy wiedziałby/widziałaby Pani/Pan, gdzie się zwrócić o pomoc w Markach?”. Większość ze 124 badanych osób, gdyż aż 79% uważało, że wie gdzie szukać pomocy, gdyby w ich najbliższej rodzinie pojawił się problem krzywdzenia bliskich. Spośród instytucji, do których na pewno zwróciłyby się takie osoby wymieniono jednak głównie dwie – policję i pomoc społeczną. Dwie osoby wskazały dodatkowo, że szukałyby pomocy w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, a jedna, że w szkole. Oczywiście są to instytucje, które są umiejscowione najbliżej mieszkańców i zazwyczaj podejmujące jako pierwsze działania interwencyjne, mimo to dziwi brak szerszej wiedzy o innych instytucjach i organizacjach przeciwdziałających przemocy w rodzinie. Jeszcze bardziej zatrważający jest fakt, że w dobie tak szeroko rozwiniętej informatyzacji i łatwości uzyskiwania wiedzy aż 21% osób nie wie, gdzie powinny szukać pomocy. Wynik ten na pewno jest silną sugestią do podejmowania działań edukacyjnych na terenie Miasta Marki w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Według ekspertów zaangażowanych w tworzenie raportu „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” (KANTAR Polska) osoby doświadczające przemocy w rodzinie, jeśli decydują się na szukanie pomocy poza rodziną, to najczęściej wzywają policję. Wniosek ten potwierdzają wyniki badania ilościowego. Duża część osób (w zależności od rodzaju doznawanej przemocy od 20% do 7%) szuka wsparcia w ośrodku pomocy społecznej. W rodzinach o wyższym statusie społecznym korzysta się z psychologów, czy terapeutów. Podstawową formą pomocy, z której korzystały osoby doznające przemocy w rodzinie były: wsparcie psychologiczne (od 47% w przypadku przemocy psychicznej do 36% w przypadku przemocy ekonomicznej), pomoc prawna (od 38% do 12%) oraz pomoc socjalna/materialna (od 27% do 13%). W przypadku przemocy seksualnej ważną okazała się pomoc rodziny/znajomych (22%). Natomiast w przypadku przemocy fizycznej schronienie oraz pomoc rodziny i znajomych pojawiają się równie często, jak pomoc socjalna.

Z raportu „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie i przemocy ze względu na płeć” przygotowanego w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009-2014¹⁸ wynika, że:

1. około trzech czwartych wszystkich uczestników sytuacji przemocy w rodzinie (78,0% dla przemocy seksualnej, 77,5% dla ekonomicznej, 74,7% dla psychicznej, 73,7% dla fizycznej) nigdy nie zwróciło się o pomoc z zewnątrz;
2. w przypadku przemocy psychicznej i fizycznej, respondenci, którzy zdecydowali się na skorzystanie z pomocy, najczęściej zwracali się do policji (odpowiednio 13,0% i 18,1%), a także korzystali z pomocy terapeutycznej i psychologicznej (odpowiednio 11,6% i 7,6%). Jedynie niewielki odsetek (5,1% dla przemocy psychicznej, 5,8% dla przemocy fizycznej) respondentów szukał pomocy w instytucjach służb społecznych, takich jak ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, czy ośrodki interwencji kryzysowej. Podobnie wyglądała sytuacja w zakresie korzystania z pomocy kuratorów sądowych i społecznych oraz prokuratury (odpowiednio 4,2% i 4,3%);
3. w przypadku przemocy ekonomicznej najczęściej zwracano się o pomoc terapeutyczną i psychologiczną (11,3%) i pomoc policji (10,2%). Stosunkowo wysoki odsetek respondentów wskazał też na pomoc prawną (8,8%), służby społeczne –OPS, PCPR, OIK (7,0%), kuratorów i prokuraturę (6,8%);
4. dla większości korzystających z pomocy w sytuacji przemocy psychicznej i fizycznej była ona w jakimś stopniu skuteczna.

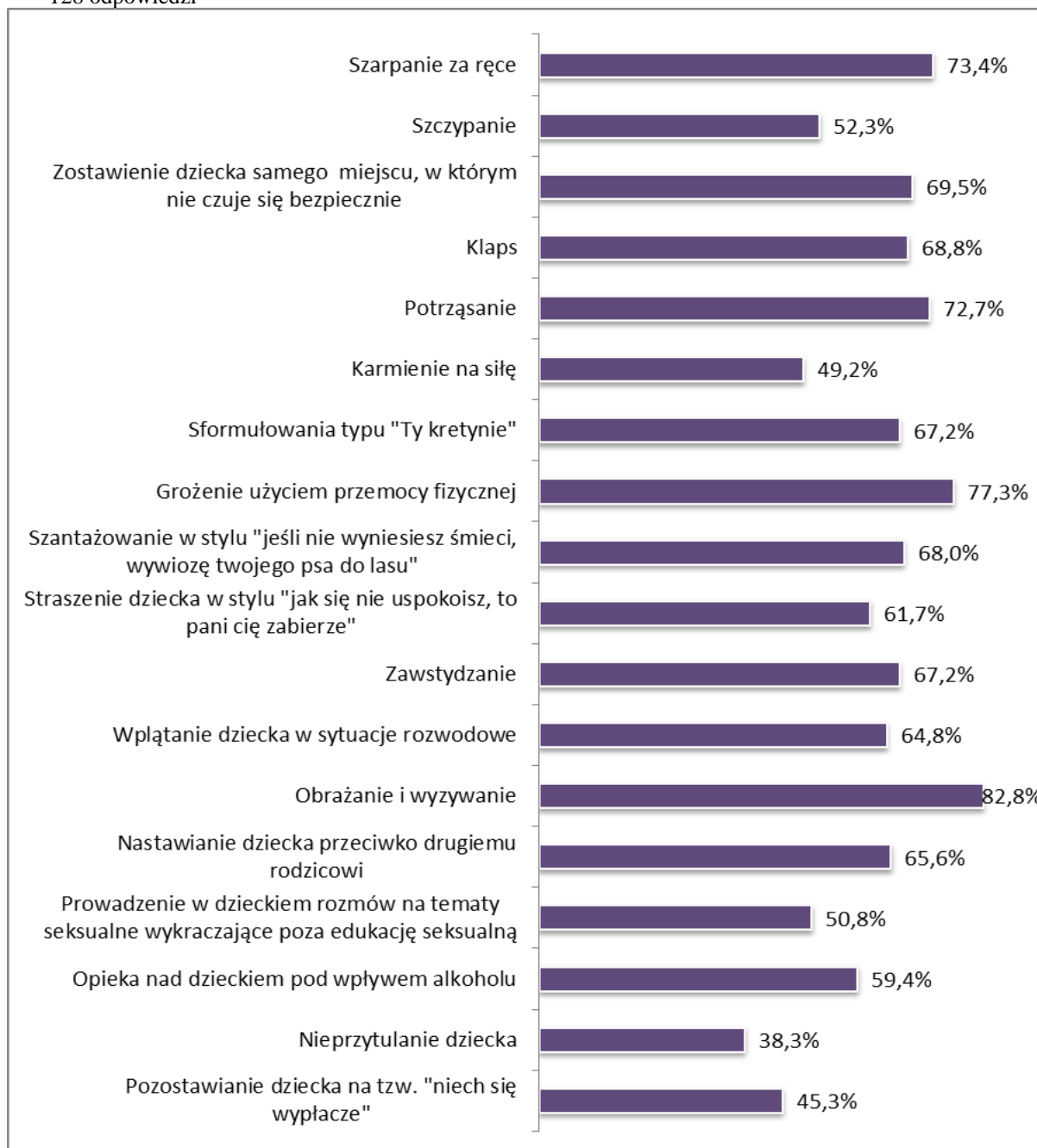
---

¹⁸ Diagnoza i porównanie skali zjawiska przemocy w rodzinie oraz ocena efektywności działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie – RAPORT Z BADAŃ OGÓLNOPOLSKICH. Wyniki badań PSDB dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, 2014 r.

Wykres 11.

Proszę o zaznaczenie opisów, które wg. Pani/Pana charakteryzują przemoc

128 odpowiedzi

Wśród najczęściej wskazywanych przez respondentów przejawów przemocy pojawia się obrażanie i wyzywanie (aż 82,8% badanych), groźenie użyciem przemocy fizycznej (77,3%) szarpanie za ręce (aż 73,4% badanych), potrząsanie (72,7%), zostawianie dziecka samego w miejscu, w którym nie czuje się bezpiecznie (69,5%), klaps (68,8%), szantażowanie dziecka w stylu "jeśli nie wyniesiesz śmieci, wywożę twojego psa do lasu" (68%), sformułowanie typu "Ty kretynie!" (67,2%), zawstydzanie (67,2%), nastawianie dziecka przeciwko drugiemu rodzicowi (65,6%), straszenie dziecka w stylu „jak się nie uspokoisz, to

pani się zabierze” (61,7%), opieka nad dzieckiem pod wpływem alkoholu (59,4%), najmniej respondentów, bo 38% uznaje jako przemoc nieprzytulanie dziecka.

Wykres 12.

W jaki sposób zareagował(a)by Pani/Pan, gdyby w Pani/Pana dalszej rodzinie doszło do przemocy?

128 odpowiedzi

W przypadku, gdyby przemoc w rodzinie dotknęła nie naszych najbliższych, jednak znanych nam, bliskich osób, np. członków dalszej rodziny nasi respondenci czuliby się nieco bardziej zagubieni. Co jedenasty z nich w ogóle nie wiedziałby co robić. Część chętnie „wycofałaby się rakiem”, licząc, że zamieszani w konflikt sami dojdą do porozumienia. Wiele osób – co wydaje się dobrą strategią – uciekłaby się do odbycia narady z kimś znajomym, komu ufają. I na szczęście 46,1% osób, świadków stosowania przemocy w dalszym otoczeniu, deklaruje, że powiadomiłaby policję, a 37,6% Ośrodek Pomocy Społecznej. Pociuszający jest również fakt, że nie było osób, które nie zareagowałyby. Część odpowiedzi ankietowanych cechuje wysoki relatywizm, który przejawia się w nadmiernym używaniu określeń: „to zależy”, „zależy, o co by chodziło”, „w zależności od sytuacji i poziomu natężenia przemocy”, „to zależy od stopnia znajomości” aż po „trudno powiedzieć”.

Warto spojrzeć jak to wygląda w innych badaniach. Z badania KANTAR Polska „Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie” wynika, że pomaganie jest generalnie dla ludzi ważne i że zwolennicy niewtrącania się w sprawy rodzin dotkniętych przemocą są w mniejszości. Wśród zwolenników nie wtrącania się w nie swoje sprawy najwięcej jest osób, które uważają, że przez wtrącanie się można samemu mieć kłopoty (16%), poza tym nie wiadomo po czyjej stronie jest racja (15%), a też można zaszkodzić osobie pokrzywdzonej (13%). Jeszcze mniej jest tych, którzy są zdania, że nie należy się wtrącać, dopóki osoba doznająca przemocy w rodzinie nie poprosi o pomoc (10%) oraz że nie warto pomagać, bo osoby doznające przemocy i tak wrócą do sprawcy (7%).

Specjaliści pracujący na co dzień w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie przyznają, że zgodnie z ich doświadczeniem, temat wrażliwości otoczenia oraz reagowanie na

obserwowaną krzywdę to obszar problematyczny, nad którym należy pracować. Być może nawet, jeśli ludzie są świadomi tego, że należy pomagać, to niekoniecznie wiedzą, jak to zrobić.

Blisko 60% osób, które przyznały, że znają w swoim otoczeniu rodziny, w których dochodzi do przemocy psychicznej, podjęło w związku z tym działania. Najczęściej była to rozmowa z poszkodowanym i namowa go, aby podjął odpowiednie kroki. Co piąta osoba, zgłosiła na policję, że dochodzi w tej rodzinie do psychicznej przemocy. Natomiast głównym powodem dlaczego osoby, które znają w otoczeniu rodziny w których dochodzi do przemocy psychicznej, nie podejmują żadnych działań jest brak ochoty na to, aby wtrącać się do spraw innych. 56% osób, które przyznały, że znają w swoim otoczeniu rodziny, w których dochodzi do przemocy fizycznej, podjęło w związku z tym działania. W odróżnieniu od przemocy psychicznej, w przypadku zauważenia fizycznej przemocy w otoczeniu, badani deklarują, że ich reakcje są bardziej zdecydowane. Najczęściej jest to wezwanie policji (32% respondentów). Drugim często podejmowanym działaniem jest rozmowa z poszkodowanym i namowa go, aby podjął odpowiednie kroki (29% badanych). Co piąta osoba, która nie podjęła działania, zrobiła to z powodu braku ochoty na to, aby wtrącać się do spraw innych (18%) oraz braku odwagi lub ze strach (15%).

Zdaniem ekspertów, podejmowanie działań w związku z występowaniem w naszym otoczeniu przemocy w rodzinie jest silnie uzależnione od tego, na ile znamy osoby/rodziny, których to dotyczy. Im lepiej znamy sytuację w tej rodzinie i jesteśmy pewni, że faktycznie może dochodzić w nich do sytuacji przemocowych, tym bardziej jesteśmy skłonni, aby taki problem zgłosić.

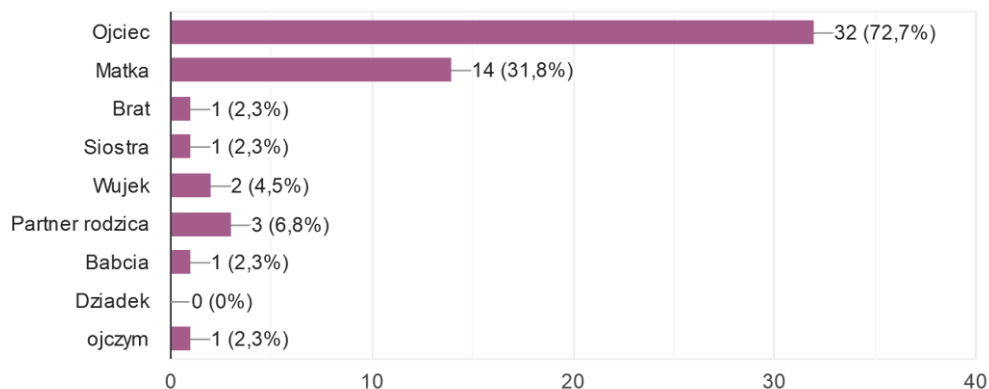
Niestety ciągle jeszcze pokutuje przeświadczenie, że nie trzeba wtrącać się w cudze sprawy. Jak wynika z badań ilościowych, jest to główny powód dlaczego osoby znajdujące w swoim otoczeniu rodziny, w których dochodzi do przemocy nie podejmują w związku z tym żadnych działań.

Często możemy podejrzewać, że w danym domu dochodzi do różnych form przemocy, natomiast nie jesteśmy zorientowani, na ile sytuacja jest poważna, ani też w jaki sposób i gdzie należy takie obawy zgłosić. Na tę kwestię również zwracali uwagę eksperci. Aby otoczenie mogło reagować na przemoc w rodzinach, ważna jest wiedza, gdzie należy takie podejrzenia kierować i poczucie, że zostanie to potraktowane poważnie. Kluczową kwestią jest tutaj również edukacja społeczeństwa i uświadamianie, że nasze reakcje na przemoc w rodzinach są ważne. Aby otoczenie mogło w jakiś sposób zareagować ważne jest również mówienie o tym czym jest przemoc w rodzinach i jakich zachowań nie powinno się tolerować. Dlatego ważne są kampanie uwrażliwiające świadków na problematykę przemocy w rodzinie.

Wykres 13.

Jeśli doznawał/ła Pan/i przemocy w rodzinie będąc dzieckiem, kto wówczas był osobą stosującą przemoc?

44 odpowiedzi

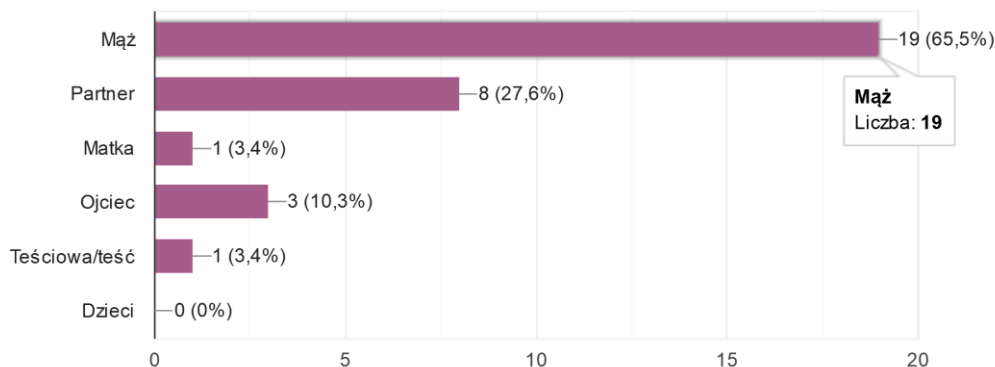

Przeważająca większość ankietowanych (72,7%) wskazała, że będąc dziećmi doznawała przemocy ze strony ojca, zaś co szósty badany jako sprawcę przemocy wskazał matkę. Respondenci identyfikowali sprawców przemocy również w osobach partnerów swoich rodziców (6,8%). Oznacza to, że krzywdzące dla badanych były przede wszystkim osoby sprawujące nad nimi bezpośrednią opiekę. Jest to niepokojące o tyle, że doświadczanie przemocy w rodzinie często przekłada się na bycie jej sprawcą lub ofiarą w życiu dorosłym.

Wykres 14.

Jeśli doznawał/ła Pan/i przemocy w rodzinie będąc osobą dorosłą, kto wówczas, był osobą stosującą przemoc?

29 odpowiedzi

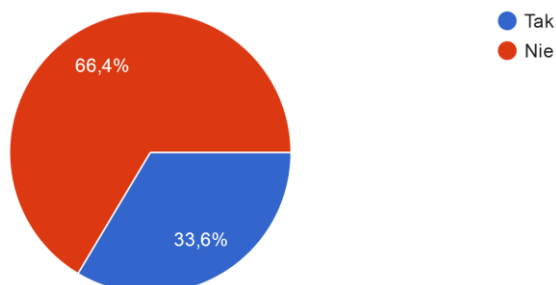

W dorosłym życiu respondenci najczęściej doznawali przemocy ze strony męża (65,5%) lub partnera (27,6%). Nie jest zaskoczeniem, że rodzice stanowią na tym etapie życia znacznie mniejszy odsetek wskazań.

Wykres 15.

Czy słyssał/a Pan/i kiedykolwiek o Zespole Interdyscyplinarnym w Markach?

137 odpowiedzi

Zespoły Interdyscyplinarne zostały powołane do życia na mocy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 r. Ustawa nałożyła na samorządy obowiązek tworzenia zespołów, które miały realizować działania określone w gminnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Łatwo obliczyć, że zespoły interdyscyplinarne funkcjonują w przestrzeni publicznej już przeszło 15 lat. Z badania ankietowego wynika, że 2/3 respondentów nigdy nie słyssało o Zespole Interdyscyplinarnym w Markach. Jedynie co trzeci badany kiedykolwiek zetknął się z informacją o wspomnianym zespole.

Wykres 16.

Czy jeśli słyssał/a Pani/Pan o Zespole Interdyscyplinarnym w Markach, to czy wie Pani/Pan jakie są jego zadania

52 odpowiedzi

W dalszej części spytano te osoby o zadania, jakie według nich realizuje zespół. Znaczna część respondentów (82%) identyfikowała jego działalność w obszarze przeciwdziałania

przemocy w rodzinie. Jednak blisko połowa badanych uważała, że zadaniem zespołu jest rozwiązywanie problemów alkoholowych, a co czwarty z nich był przekonany, że zespół zajmuje się przeciwdziałaniem narkomanii czy doradzaniem Burmistrzowi w sprawach społecznych.

Wykres 18. Proszę zaznaczyć, z którym zdaniem się Pan/i zgadza?

28 odpowiedzi

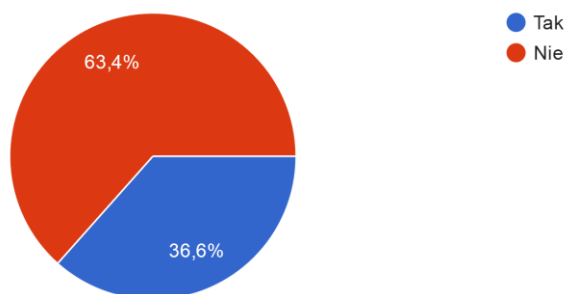
W badaniu sprawdzano też z jakimi powiedzeniami czy stereotypami utożsamiają się ankietowani. Mity i stereotypy to silne ponadczasowe przekonania danej społeczności, które są przekazywane często następnym pokoleniom. Są one niebezpieczne, gdyż często w wypaczony sposób tłumaczą nasze zachowania i reakcje, nadają im też humorystyczny wydźwięk.

Największa część respondentów zgadzała się ze stwierdzeniem „co wolno wojewodzie, to nie tobie smrodzie”. Taki stereotyp jest bliski ponad połowie badanych (57,1%). Co czwarty ankietowany jest przekonany o tym, że „dzieci i ryby głosu nie mają”, a co piąty przyjmuje powiedzenie „nie wydziwiał, nie podskakuj, siedź na pupie i przytakuj”. Badani zgadzali się zatem z powiedzeniami, które odmawiają dzieciom praw, oczywistych w odniesieniu do osób dorosłych. Małoletni nie mogą mieć swojego zdania, są mniej ważni niż dorośli, z którymi nie powinni polemizować. Dzieci powinny być grzeczne, ciche i gotowe wykonać każde polecenie dorosłego. Co czwarty ankietowany podkreśla, że „jego bili, a wyrósł na porządnego człowieka”. Takie twierdzenie podważa przekonanie o negatywnych skutkach stosowania przemocy wobec dzieci. Odpowiedzi na to pytanie pokazują, że badani są podatni na powiedzenia i stereotypy dotyczące dzieci, ich wychowania oraz sposobu, w jaki powinny się zachowywać. Utożsamianie się z takimi twierdzeniami może usprawiedliwiać wiele niepożądanych zachowań dorosłych wobec dzieci.

Wykres 18.

Czy uważa Pan/i, że nie da się wychować dziecka bez klapsa?

134 odpowiedzi

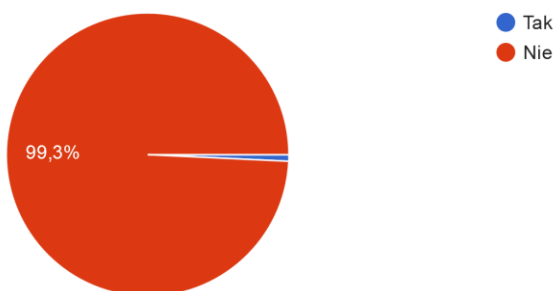

Respondenci biorący udział w niniejszym badaniu w większości byli przekonani, że można wychować dziecko nie stosując klapsów. Taką opinię wyraziło blisko 2/3 spośród nich. Niepokojące jest jednak to, że ponad 30% ankietowanych nadal uważa, że bez stosowania kary cielesnej w postaci klapsa nie da się wychować potomstwa. Opinie badanych dość wyrazie pokazują podział jaki obserwować można w skali polskiego społeczeństwa.

Wykres 19.

Czy Pana/i zdaniem powinno się pozostać w związku z osobą stosującą przemoc dla dobra małego dziecka/dzieci?

135 odpowiedzi

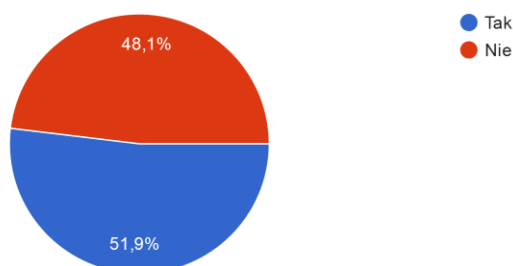

Respondenci byli natomiast zgodni co do tego, że nie należy pozostawać w związku z osobą stosującą przemoc dla dobra małego dziecka lub dzieci. Taką opinię wyraziło 99,3% spośród pytaných.

Wykres 20.

Czy zdarzyło się Pani/Panu uderzyć swoje dziecko co najmniej jeden raz?

131 odpowiedzi

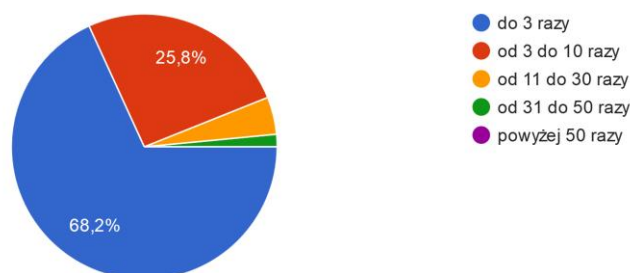

Ponad połowa ankietowanych (51,9%) przyznała się do tego, że przynajmniej raz sama uderzyła swoje dziecko. Nieco mniejszy odsetek pytanых stwierdził, że w ich przypadku nigdy nie doszło do takiego zdarzenia.

Wykres 21.

Jeśli zdarzyło się Pani/Panu uderzyć dziecko, jak często miało to miejsce?

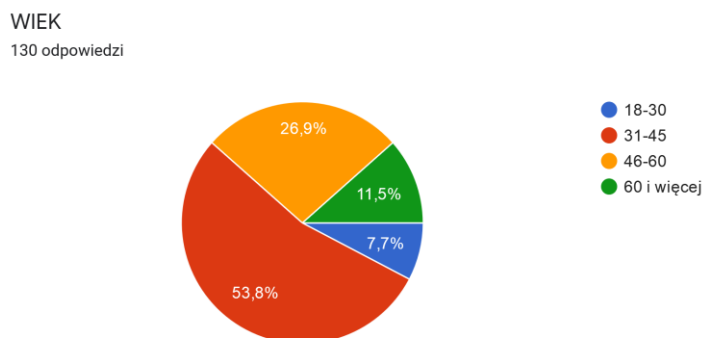
66 odpowiedzi

Spośród osób, które przyznały się do stosowania kar cielesnych w postaci klapsów, aż 2/3 z nich wskazało, że po takie kary sięgało nie więcej niż 3 razy. Co czwarty badany oświadczył, że stosował klapsy jako metodę wychowawczą wobec swoich dzieci maksymalnie 10 razy, zaś co dziesiąty respondent sięgał po takie rozwiązanie nie więcej niż 30 razy. Mimo szerokiej dyskusji społecznej na temat szkodliwości stosowania kar cielesnych, a także wbrew obowiązującym przepisom prawnym, ponad połowa osób biorących udział w badaniu nadal stosuje klapsy jako metodę wychowawczą. Największa grupa spośród nich dopuściła się stosowania takiej metody karania nie więcej niż 3 razy. Co ciekawe, ci sami respondenci są przekonani o tym, że można wychować potomstwo bez stosowania klapsów. Rozbieżność między przekonaniem badanych, a ich zachowaniem może wskazywać na niewystarczający poziom kompetencji wychowawczych lub na brak świadomości dotyczącej skutków stosowania przemocy wobec dzieci.

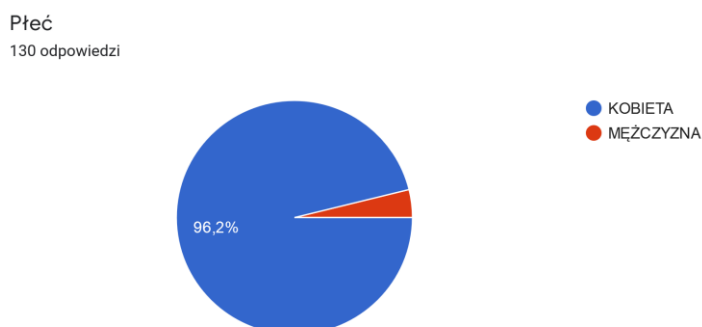
Charakterystyka respondentów

Wykres 22.

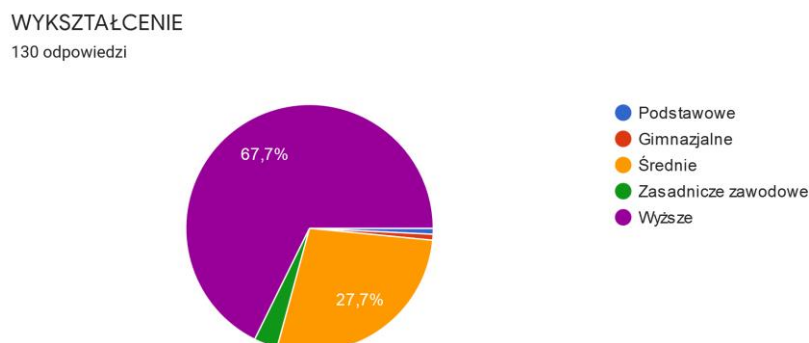
Najliczniej były reprezentowane w badaniu osoby w wieku 31-45 lat, które stanowiły ponad połowę wszystkich uczestników (53,8%). Co czwarty badanych mieścił się w przedziale wiekowym 46-60 lat (26,9%), a najmniej licznie w badaniu wzięły udział osoby w wieku powyżej 60. roku życia (11,5%) oraz 18-30 lat (7,7%).

Wykres 23.

Zdecydowana większość badanych to kobiety, które stanowiły aż 96,2% ankietowanych. Mężczyźni to zaledwie 3,8% wszystkich osób, które zdecydowały się na wzięcie udziału w badaniu.

Wykres 24.

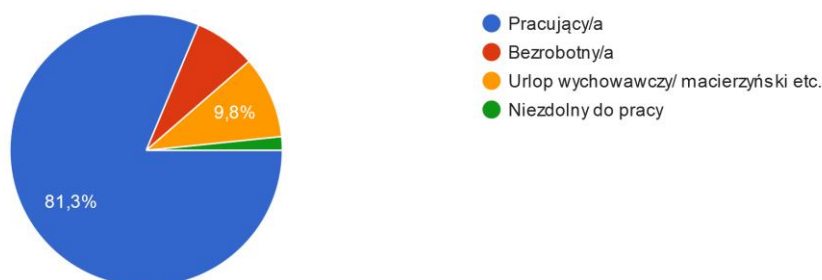
W badaniu najliczniej były reprezentowane osoby z wykształceniem wyższym (67,7%), następnie średnim (27,7%). Te dwie grupy stanowiły łącznie 95,4% wszystkich

respondentów. Osoby z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym oraz zasadniczym zawodowym stanowiły łącznie 5,6% uczestników badania.

Wykres 25.

SYTUACJA ZAWODOWA

123 odpowiedzi

Sytuacja zawodowa respondentów przedstawiała się następująco: osoby pracujące – 81,3%, osoby przebywające na urloпах wychowawczych/macierzyńskich/rodzicielskich – 9,8%, osoby bezrobotne i niezdolne do pracy – 8,9%.

Diagnoza ww. obszarów badawczych ma służyć opracowaniu i wdrożeniu optymalnych mechanizmów pomocy. Głównym założeniem diagnozy jest wskazanie obszarów wymagających interwencji i kierunków działania, jakie należy podjąć w celu skutecznego przeciwdziałania zjawisku przemocy. Jednak, jak zostało to już nadmienione w niniejszym dokumencie, zbadanie zjawiska przemocy jest trudne. Przemoc, szczególnie przemoc domowa, pozostaje często nieujawniona. Badanie dostarcza podstawowych informacji do planowania działań na rzecz wyeliminowania problemu przemocy.

3.2 Zasoby instytucjonalne miasta.

Realizacja Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy odbywać się będzie w oparciu o współpracę i zaangażowanie wielu instytucji i organizacji posiadających w swojej ofercie działania m.in. z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W skład systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wchodzi podmioty wskazane poniżej:

1. **Zespół Interdyscyplinary**- (diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, podejmowanie działań profilaktycznych, prowadzenie procedury „Niebieskie Karty” przez interdyscyplinarne grupy robocze);
2. **Ośrodek Pomocy Społecznej** (pracownicy zespołu ds. interwencji i przeciwdziałania przemocy w rodzinie, psycholog rodzinny, psycholog dziecięcy oraz dedykowany dla osób doznających przemocy w rodzinie, koordynator profilaktyki uzależnień, wsparcie

finansowe osób doznających przemocy, usługa pracy socjalnej, usługa asystenta rodziny, projekty tj. Rodzina. Relacja. Reintegracja. Innowacyjny model usług społecznych);

3. **Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych** (specjaliści zajmujący się problematyką uzależnienia i współuzależnienia, motywowanie do podjęcia terapii odwykowej, kierowanie na badania do biegłych sądowych, kierowanie wniosków do sądu o zobowiązanie do podjęcia leczenia);
4. **Marecki Punkt Pomocy Dziecku i Rodzinie** – jednostka specjalistycznego poradnictwa znajdująca się w strukturach OPS Marki;
5. **Punkt Informacyjno– Konsultacyjny w Markach** (usługi psychologa, w tym psychologa dla osób doznających przemocy w rodzinie, prawnika, terapeuty uzależnień, specjalisty od kompetencji wychowawczych, doradcy osób niepełnosprawnych);
6. **Komisariat Policji w Markach** (przyjmowanie zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa, monitorowanie stanu bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą domową);
7. **Placówki ochrony zdrowia w Markach**
  - 1) Przychodnia Esculap,
  - 2) Przychodnia Kardio-Med,
  - 3) Centrum Medyczne Marki

(świadczanie pomocy medycznej, wystawianie zaświadczeń lekarskich o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie);

8. **Mieszkanie chronione** (w strukturach OPS Marki, udzielanie schronienia rodzinom w kryzysie w szczególności osobom doznającym przemocy)
9. **Placówki wsparcia dziennego:**
  - 1) Klub Socjoterapeutyczny Otwarte Serce (usługi psychologa, socjoterapia dla dzieci i młodzieży);
  - 2) Świetlica Środowiskowa „Chata”

10. Placówki oświatowe:

- 1) Zespół Szkół Nr 1,
- 2) Zespół Szkół Nr 2,
- 3) Szkoła Podstawowa nr 1,
- 4) Szkoła Podstawowa Nr 2,
- 5) Szkoła Podstawowa Nr 3,
- 6) Szkoła Podstawowa nr 4,
- 7) przedszkola (pomoc pedagogiczna i psychologiczna dla dzieci wychowujących się w rodzinach z problemem przemocy, praca z rodzicami tych dzieci, podejmowanie działań profilaktycznych na terenie placówki);

11. **Prokuratura Rejonowa w Wołominie** (prowadzenie postępowań przygotowawczych, kierowanie aktu oskarżenia do sądu, stosowanie środków zapobiegawczych w postaci nakazu opuszczenia lokalu, zakazu zbliżania się, tymczasowego aresztu);

12. **Sąd Rejonowy w Wołominie** (prowadzenie spraw karnych, cywilnych i rodzinnych oraz wydawanie wyroków lub postanowień w powyższych sprawach);
13. **Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Wołominie** (zabezpieczenie dzieci kierowanych do rodzin zastępczych i innych form opieki poza rodziną biologiczną);
14. **Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Zielonce** (usługa psychologa, mediatora, terapeuty rodzinnego, warsztaty korekcyjno- edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie, hotel dla osób doznających przemocy).

4. Analiza SWOT

Opracowana diagnoza, a także potrzeby i oczekiwania zgłaszane przez osoby współpracujące w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie umożliwiły sporządzenie analizy SWOT (ang. Strengths – mocne strony, Weaknesses – słabe strony, Opportunities – szanse, Threats – zagrożenia), dokonując w ten sposób wszechstronnej oceny czynników określających kondycję bieżącą (atuty i słabości) istniejącego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie Miasta Marki w kontekście przewidywanych szans i zagrożeń dla rozwoju systemu.

MOCNE STRONY	<ol style="list-style-type: none"> 1. Duża liczba interdyscyplinarnych szkoleń dla służb takich jak OPS, policja, oświata, przychodnie zdrowia. 2. Funkcjonowanie Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz Zespołu ds. interwencji i przeciwdziałania przemocy. 3. Istniejąca oferta pomocy specjalistycznej dla osób doznających przemocy w rodzinie w formie: poradnictwa (prawnego, psychologicznego, socjalnego pedagogicznego, rodzinnego), terapii oraz warsztatów. 4. Realizacja działań profilaktycznych o charakterze rozwojowym dla osób doznających przemocy. 5. Intensywne działania informacyjno-edukacyjne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. 6. Istniejące mieszkanie chronione. 7. Systematycznie uaktualniane materiały o podmiotach, które udzielają pomocy/wsparcia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie. 8. Wykwalifikowana kadra realizująca zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i jej skutków.
SŁABE STRONY	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak zapewnienia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie wystarczającej liczby miejsc w ośrodkach wsparcia. 2. Brak zaangażowania instytucji ochrony zdrowia w realizację procedury „Niebieskie Karty”. 3. Niedostatecznie rozwinięta sieć służb i podmiotów zapewniających terapię i wsparcie osobom uzależnionym i

	<p>współzależnym.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Niewielka liczba organizacji/instytucji prowadzących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w powiecie wołomińskim. 5. Brak funkcjonowania na terenie gminy programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie. 6. Koncentracja na przemocy pomiędzy dorosłymi, a niedostateczne zauważanie przemocy wobec dziecka i jego sytuacji w rodzinie. 7. Mała liczba organizacji pozarządowych zajmujących się wspieraniem ofiar przemocy w rodzinie na terenie miasta i powiatu.
SZANSE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. 2. Wzrost liczby profesjonalistów zajmujących się pomocą osobom i rodzinom z problemem przemocy. 3. Zwiększenie roli i znaczenia Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego. 4. Zwiększenie liczby programów profilaktycznych, przyczyniających się do przeciwdziałania zjawisku przemocy. 5. Prowadzenie regularnych szkoleń oraz superwizji dla specjalistów realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. 6. Pozyskiwanie nieobecnych lub mało zaangażowanych podmiotów w działania antyprzemocowe. 7. Aktywny udział w kampaniach społecznych i informacyjnych przeciwko przemocy w rodzinie.
ZAGROŻENIA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski poziom współpracy rodziny w zakresie przezwyciężenia problemów w rodzinie. 2. Osłabienie funkcji rodzinnych, przez zaburzenia wypełniania ról społecznych. 3. Długotrwałe, negatywne skutki bycia ofiarą przemocy i sprawcą przemocy. 4. Niska motywacja do uczestnictwa w programie oddziaływań edukacyjno – korekcyjnych przez osoby stosujące przemoc. 5. Wykorzystywanie procedury „Niebieskie Karty” w sprawach rodzinnych, w tym rozwodowych. 6. Brak przepisów prawa i narzędzi wpływu pozwalających wyciągnąć konsekwencje za nieobecność sprawcy na spotkaniach grup roboczych oraz niepodejmowania zadeklarowanych działań. 7. Brak uregulowań prawnych pozwalających na skuteczne egzekwowanie uczestnictwa w zajęciach korekcyjno-edukacyjnych osób stosujących przemoc w rodzinie.

5. Adresaci Programu

Niniejszy Program adresowany jest do społeczności lokalnej, w tym w szczególności:

- osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
- osób stosujących przemoc w rodzinie,
- świadków przemocy w rodzinie,
- przedstawicieli instytucji i służb świadczących pomoc w sytuacji wystąpienia przemocy w rodzinie.

6. Założenia programowe i kierunki działań

Głównym założeniem programu jest kompleksowość i interdyscyplinarność działań ujętych w systemie ukierunkowanym na wsparcie i ochronę osób doznających przemocy, edukację i pomoc w korygowaniu zachowań osób stosujących przemoc, promowanie wartości rodziny, metod wychowawczych bez użycia przemocy, edukację kadr instytucji i organizacji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz szeroko ujętą edukację społeczeństwa lokalnego.

Na potrzeby niniejszego programu obrano kilka kierunków działań na lata 2021-2023:

- I. Profilaktyka i edukacja społeczna - obszar skierowany do społeczności lokalnej oraz rodzin zagrożonych problemem przemocy w rodzinie.
- II. Wsparcie osób doświadczających przemocy w rodzinie - obszar skierowany do osób doznających przemocy w rodzinie.
- III. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie – obszar skierowany do sprawców przemocy.
- IV. Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

OBSZAR I
Profilaktyka i edukacja społeczna

CEL SZCZEGÓŁOWY 1. Podnoszenie świadomości społecznej i wrażliwości na zjawiska związane z przemocą w rodzinie

ZADANIA	DZIAŁANIA	WSKAŹNIK REALIZACJI	REALIZATORZY I PARTNERZY	TERMIN REALIZ.	OCZEKIWANE REZULTATY
1.1. Edukacja rodziców oraz dzieci i młodzieży	Realizacja szkoleń nastawionych na rozwój umiejętności wychowawczych rodziców.	Liczba zorganizowanych działań edukacyjnych/profilaktycznych – spotkań, warsztatów, konferencji. Liczba uczestników.	OPS w Markach, PIK w Markach, Gminna Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Markach, Centrum Aktywności Fabryczna 3, placówki edukacyjne i opiekuńcze oraz świetlice środowiskowe z Marek, NGO	2021-2023	Zwiększenie wiedzy na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz podniesienie poziomu świadomości i wrażliwości w tym obszarze wśród mieszkańców Miasta Marki. Promowanie i wdrażanie prawidłowych metod wychowawczych wobec dzieci.
	Organizowanie spotkań mających na celu zwrócenie uwagi dzieci i młodzieży na problem przemocy domowej.				
	Prowadzenie zajęć edukacyjnych w szkołach w zakresie radzenia sobie ze stresem, agresją, konfliktem.				
	Wspieranie aktywnych form spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież, promujących zachowania bez agresji.				
1.2. Edukacja społeczności lokalnej miasta Marki	Regularne zamieszczanie na stronie internetowej ośrodka pomocy społecznej oraz w prasie lokalnej informacji o zakresie świadczonej pomocy i wszelkich podejmowanych działaniach mających na celu zapobieganie przemocy.	Liczba opracowanych materiałów informacyjnych. Liczba odbiorców.			
	Kolportaż ulotek i plakatów służących zrozumieniu problemu przemocy domowej w środowisku lokalnym (m.in. ośrodek pomocy społecznej, przychodnie lekarskie, policja, szkoły).				
	Opracowanie informatora na temat możliwej pomocy prawnej i wsparcia psychologicznego dla osób doświadczających przemocy oraz świadków przemocy w rodzinie.				

OBSZAR II
Wsparcie osób doświadczających przemocy w rodzinie

CEL SZCZEGÓŁOWY 1. Zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie

ZADANIA	DZIAŁANIA	WSKAŹNIK REALIZACJI	REALIZATORZY I PARTNERZY	TERMIN REALIZ.	OCZEKIWANE REZULTATY
1.1. Zapewnienie schronienia osobom doświadczającym przemocy w rodzinie	Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą miejsc w ośrodkach wsparcia.	Liczba osób korzystających z Powiatowego Ośrodka Interwencji Kryzysowej (POiK). Liczba osób korzystających z mieszkania chronionego.	POiK Zielonka, OPS Marki,		Zapewnienie ochrony i udzielenie wsparcia osobom doświadczającym przemocy w pokonaniu kryzysu. Rozwijanie sieci instytucji świadczących profesjonalną pomoc osobom i rodzinom uwikłanym w przemoc. Lepsza współpraca pomiędzy podmiotami wspierającymi rodzinę.
	Pomoc finansowa dla osób i rodzin poszkodowanych w wyniku przemocy domowej przeznaczona na wynajem mieszkania, opłaty związane z mediami.	Liczba osób objętych wsparciem.			
1.2. Wspieranie osób doświadczających przemocy w rodzinie w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowej i przerwaniu cyklu przemocy	Prowadzenie specjalistycznego poradnictwa psychologicznego, prawnego, socjalnego i rodzinnego dla osób doznających przemocy w rodzinie.	Liczba udzielonych porad. Liczba osób objętych pomocą.	OPS w Markach, POiK w Markach, PCPR w Wołominie, Komisariat Policji w Markach, Sąd Rejonowy w Wołominie, Prokuratura w Wołominie, placówki służby zdrowia, placówki edukacyjne i	2021-2023	Zahamowanie wzrostu liczby rodzin przeżywających kryzys z powodu przemocy w rodzinie. Zwiększenie świadomości na temat praw osób doświadczających przemocy i możliwości uzyskania profesjonalnego wsparcia.
	Pomoc socjalna dla osób doświadczających przemocy w rodzinie.	Liczba osób objętych pomocą.			

	Wsparcie osób doświadczających przemocy w rodzinie w uzyskaniu pomocy ambulatoryjnej, w tym pomocy medycznej i obdukcji lekarskich.	Liczba osób objętych wsparciem.	opiekuńcze, świetlice socjoterapeutyczne, NGO		
	Tworzenie indywidualnych planów bezpieczeństwa i usamodzielnienia dla osób i rodzin uwikłanych w przemoc domową z uwzględnieniem potrzeb życiowych wszystkich członków rodziny. Monitoring sytuacji osób i rodzin dotkniętych przemocą domową.	Liczba osób/rodzin objętych pomocą.			
	Zapewnienie opieki w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej dzieciom krzywdzonym.	Liczba dzieci umieszczonych interwencyjnie w pieczy zastępczej.			
	Kierowanie zawiadomień do sądu i prokuratury w sprawach dot. stosowania przemocy w rodzinie.	Liczba skierowanych pism i wniosków.			

CEL SZCZEGÓŁOWY 2. Zmniejszanie negatywnych następstw zjawiska przemocy dla świadków przemocy w rodzinie					
ZADANIA	DZIAŁANIA	WSKAŹNIK REALIZACJI	REALIZATORZY I PARTNERZY	TERMIN REALIZ.	OCZEKIWANE REZULTATY
1.1 Wspieranie osób będących świadkami przemocy w rodzinie	Organizowanie wsparcia w formie porad indywidualnych i grup wsparcia dla osób dorosłych - świadków przemocy domowej.	Liczba porad indywidualnych. Liczba spotkań grupowych. Liczba uczestników.	OPS w Markach, POIK w Markach, placówki edukacyjne i opiekuńcze, świetlice socjoterapeutyczne, NGO	2021-2023	Udzielenie wsparcia i podnoszenie świadomości osób będących świadkami przemocy w rodzinie na temat zjawiska przemocy.

	Organizowanie wsparcia w formie porad indywidualnych grup socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży - świadków przemocy domowej.				Zwiększenie umiejętności reagowania świadków na zjawiska przemocy w rodzinie.
--	--	--	--	--	---

OBSZAR III
Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie

CEL SZCZEGÓŁOWY 1. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie					
ZADANIA	DZIAŁANIA	WSKAŹNIK REALIZACJI	REALIZATORZY I PARTNERZY	TERMIN REALIZ.	OCZEKIWANE REZULTATY
1.1. Zapobieganie kontaktowaniu się sprawców przemocy w rodzinie z osobami pokrzywdzonymi	Stosowanie szczegółowych zaleceń w tym zakresie w toku prowadzenia procedury „Niebieska Karta”	Liczba osób stosujących przemoc, wobec których wydano zakaz kontaktowania się, zbliżania lub nakaz opuszczenia lokalu	OPS w Markach, Komisarjat Policji w Markach, Sąd Rejonowy w Wołominie, Prokuratura w Wołominie, POIK w Zielonce, GKRPA, NGO	2021-2023	Intensyfikacja oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Zwiększenie bezpieczeństwa osób doznających przemocy w rodzinie.
	Izolowanie osób stosujących przemoc od pokrzywdzonych na podstawie odrębnych przepisów oraz współpraca w tym zakresie z Policją, Sądem Rodzinnym i Prokuraturą.				
1.2. Praca z osobami stosującymi przemoc	Prowadzenie działań korekcyjno-edukacyjnych ukierunkowanych na zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc i/lub nieradzących sobie z agresją.	Liczba osób stosujących przemoc skierowanych do programu korekcyjno – edukacyjnego.			
	Kierowanie osób z problemem uzależnienia stosujących przemoc				

	do specjalistycznych ośrodków zajmujących się terapią w tym zakresie.				
--	---	--	--	--	--

OBSZAR IV
Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1. Zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.					
ZADANIA	DZIAŁANIA	WSKAŹNIK REALIZACJI	REALIZATORZY I PARTNERZY	TERMIN REALIZ.	OCZEKIWANE REZULTATY
1.1 Podnoszenie kwalifikacji kadry pracującej z rodzinami, w których występuje problem przemocy	Wypracowanie jednolitych standardów i zasad współpracy w zakresie podejmowania interwencji w przypadku przemocy oraz wymiany informacji lokalnych służb i instytucji na rzecz spójnych i skutecznych działań.	Liczba opracowanych procedur. Liczba spotkań przedstawicieli współpracujących instytucji	Urząd Miasta Marki, OPS Marki, GKRPA, ZI, placówki edukacyjne i opiekuńcze, świetlice socjoterapeutyczne, Komisariat Policji w Markach, NGO	2021-2023	Podniesienie kompetencji, profesjonalizacja i intensyfikacja współpracy służb zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie.
	Udział w specjalistycznych konferencjach, szkoleniach, warsztatach i superwizjach przedstawicieli grup zawodowych udzielających bezpośredniego wsparcia z zakresu przemocy w rodzinie	Liczba szkoleń, warsztatów, spotkań superwizyjnych. Liczba osób uczestniczących w szkoleniach, warsztatach, superwizjach.			

	Współpraca pomiędzy pracownikami służb, instytucji i organizacji społecznych w zakresie przeciwdziałania zjawisku przemocy, wymiana doświadczeń i informacji	Liczba spotkań interdyscyplinarnych. Liczba osób uczestniczących w spotkaniach			
--	--	---	--	--	--

7. Monitoring i ewaluacja

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Miasta Marki na lata 2021-2023 będzie miał charakter interdyscyplinarny i będzie realizowany przez podmioty zobligowane do podejmowania działań z zakresu przeciwdziałania przemocy. Rekomendacje wypracowane na podstawie monitoringu realizacji Programu, posłużą do korekty przyjętych kierunków działań i aktualizacji wniosków oraz operacjonalizowania dalszych zadań.

8. Źródła finansowania

Na realizację zadań wynikających z Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Miasta Marki na lata 2021- 2023 przeznaczone będą środki:

1. o których mowa w art. 8 pkt 7a – ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którym: „Do zadań ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego należy w szczególności: finansowe wspieranie programów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego”,
2. środki własne gminy, w tym wpływy z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych,
3. dodatkowe środki pochodzące z funduszy UE i innych źródeł zewnętrznych.

9. Wykaz skrótów użytych w dokumencie

OPS Marki – Ośrodek Pomocy Społecznej w Markach,

GKRPA – Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Markach,

ZI – Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Markach,

NGO – organizacje pozarządowe oraz podmioty o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,

POIK – Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Zielonce,

PIK – Punkt Informacyjno-Konsultacyjny w Markach,

NK – procedura Niebieskie Karty.

Uzasadnienie

Zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowane są w szczególności na podstawie ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2020 r. poz. 218 i 956.) oraz „Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Miasta Marki na lata 2016 – 2020”. Zgodnie z art. 6 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do zadań własnych gminy należy opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Program ma na celu zwiększenie skuteczności pomocy osobom uwikłanym w przemoc oraz zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie miasta Marki. Program stanowi kontynuację działań podejmowanych w ramach realizacji „Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Miasta Marki na lata 2016 – 2020”, umożliwiając stworzenie lokalnego systemu wsparcia, oferowanego zarówno przez instytucje rządowe, samorządowe, jak i pozarządowe.